

Aylık Tarih

Yıl: 2 Sayı : 18 Ağustos 2024

**Mimar Sinan'ın Anılarından:
Süleymaniye Camii'nin Yapımı
Tarih Boyunca Kahve ve Kahvehaneler
Kerbela Olayı
Bithynia Nerede?
Sokak İsimleri Nasıl Verilirdi?
Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi
Cebeciler Kethüdası ve Topçu Başı
İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul)
Eski İstanbul Abideleri ve Binaları**

İçindekiler

- Mimar Sinan'ın Anılarından;
Sümeymaniye Camii'nin Yapımı 3**
- Kanve ve Kahvehaneler 9**
- Kerbela Olayı 14**
- Bithynia Neresi? 19**
- Sokak İsimleri Nasıl Verilirdi? 21**
- Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihimiz 22**
- Cebeci Kethüdası ve Topçu Başı 30**
- İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul) 32**
- Eski İstanbul Abideleri ve Binaları 41**

Mimar Sinan'ın Anılarından;

Süleymaniye

Camii'nin Yapımı

Mimar Sinan'ın anılarının yer aldığı Tezkiret-ül-Bünyan'ın özgün nüshası Sultan Üçüncü Murat döneminde, Mimar Sinan'ın yakın dostu Sâî Mustafa Çelebi tarafından yazılmıştır.

Mimar Sinan ile İlgili Tarihi Yazmalar ve Belgeler
Y.Doç.Dr. Zeki Sönmez.
Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 1988, İstanbul

SULTAN SÜLEYMAN HAN'IN İSTANBUL ŞEHRİNDE YAPTIRDIĞI CAMİNİN (SÜLEYMANİYE) VASIFLARI

Gökyüzünün doğan güneşi, insanların kalplerindeki sevgili, mutlu padişah ve Allah'ın rahmetine kavuşmuş olan Sultan Süleyman Han Hazretleri'nin bir sabah vakti aklına, ulu bir cami yaptırmak fikri geldi. Allah'ın aciz kulu ve Padişah'ın hizmetkârı olan beni, yani Abdülmennan oğlu Sinan'ı huzuruna çağırıp, yaptıracığı cami konusunda görüşlerimi aldı ve binanın genel planını belirleyip, inşaatıyla görevlendirdi.

Buyurdu ol Şeh-i ferhunde-tâli Yapam kendilerine bir hûb cami O dem tarh eyleyip Eski Saray'ı Süleymâniye'ye vurdum binayı Bilir ehl-i hünerler evvel âhir Ne san'atlar olupdur anda zahir

Uğurlu bir günde ve güzel bir saatte adigeçen caminin temelleri atıldı ve kurbanlar kesilip fakirlere, salihlere sınırsız ihsanlar dağıtıldı.

UĞURLU CAMİNİN MERMER SÜTUNLARININ GETİRİLMESİ

İslâm dininin bahçesinde gökyüzüne boy atan birey selviyi yeni Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'yi temsil eden o dört mermer sütunun her biri bir başka yerden getirilmiştir. Bunlardan birisi (İstanbul'da) Kıztaşı mahallesi dedikleri yere kafirler zamanında bir kız

tarafından dikilmişti. Bu yüzden "Kıztaşı" olarak anılan tek parçalı bu sütun, adeta bir minare boyundaydı.

*Meğer kim ol sûtûn-u pâk-i mermer
Sipihrin çarhına olmuşdu mihver
Döküp bir kız hazine ins-u câne
Anı yâd olmağa kılmış nişane
Erip bir kûhken-veş zû-fünûna
Sûtûn etmiş bu fâk-ı bisûtûna*

Dünyanın sığınağı olan Padişah'ın buyruğuyla, "Büyük Kalyon" denilen sütunlar dikildi ve kat kat kuvvetli iskeleler kurup, insan gövdesi kalınlığında halat-

larla demir makaralara bağladık. Adigeçen sütunun (Kıztaşı) yerde yatan, gövdesini boydan boya kadırğa direkleriyle takviye edip, iki yerden insan vücudu kalınlığındaki halatlarla bağlandıktan sonra bu halatları çelik makaralara taktık. Daha sonra binlerce Acemioğlan ve binlerce Hıristiyan esirinin gayretleriyle yedeğe alınan mermer sütun "Allah Allah" sesleri arasında inşaat alanına taşındı. Taşınma işi bittiğinde kurbanlar kesildi ve fakirlere ihsanlar dağıtıldı. Padişah'ın emriyle sütunun fazla-

sı kesilip istenen boyuta getirildi. Yapıda kullanılacak olan dört büyük sütundan ikincisi İskenderiye'den gemiyle, üçüncüsü Baalbek'ten deniz kıyısına indirilip İstanbul'a yine gemiyle taşındı. Dördüncü sütun ise Topkapı Sarayı'nda hazır olarak bulundu.

Oldu Kabe bu camie mevzun Çar Yâr (dört halife: Ebubekir, Ömer, Osman, Ali) oldu anda çar sütun Çar rûkn üzre hâne-i İslâm Çar Yâr ile buldu istihkâm umarım ola bende-i zâre Bunların yüzü suyuna çâre Bir nice rüzgâr leyl-u nehâr Bir nice üstâd-ı kâr-güzâr

Yapı için gerekli alan beyaz mermerler Marmara adlı adadaki mermer ocaklarından kesilerek getirildi. Yeşil mermerler Arabistan'dan, Somaki mermerler ise çeşitli diyarlardan sağlandı. Gerçekte bu mermerler, eşi ve benzeri yok denilecek kadar güzel, gözden dökülen yaş gibi paha biçilemez mücevherlerin değerindeydi.

**Mermeri verirdi anın her zaman
Mevc-i derya-yı melâhetden nişan
Soffalar menzilgeh-i ehl-i safa
Camlar âyine-i âlem-nümâ**

Caminin sanat eseri olan kapılarının "Kündekâri" tekniğindeki bölümleri abanoz ağacından yapılmış ve gereken yerler "Sedefkâri" teknikle süslenmiştir. Bütün dünyanın hayran kaldığı bu güzel süslemeler, ünlü üstadların geleceğe kalacak olan birer armağanıdır. Bunlarla karşılaştırılabilecek eserler ne daha önce vardı, ne de bundan sonra yapılabilir.

**Kılsa o kürsiyi nola uşşak gibi bûs
Menend subh ve sâni âna âc abnûs**
Caminin kubbeleri, açık denizin üs-

tünü süsleyen dalgalar gibiydi. Büyük kubbesi ise gökyüzüne altınla çizilmiş bir resmi andırıyordu. Bu kubbe ve minareler adeta, İslâmın kubbesi olan sevgili Peygamber'i ve onun dört dostunu simgeliyordu. Renkli ve nakışlı benzersiz camları, Cebrail'in kanatlan gibi her ışıkta renk değiştiriyor ve her an bahar bahçelerinin güzelliğini sunuyordu. Gökkuşağı renklerinin yer aldığı bu camlar, güneşin ışıklarıyla değişen bir bukalemunun renkleri gibi herkesi güzelliğine hayran bırakıyordu.

**Oldu cami mecma-i ehl-i safa
Cennet-âsâ bir makam-ı dil-güşâ
Camlar çün şehper-i rûh-ül Emîn
Resminin hayranı nakkaşân-ı Çin**

Nihayet caminin büyük kubbesi kapandı ve diğer bölümlerde de inşaat ilerledi. Hattatların kiblesi olan rahmetli Hasan Karahisarî, kubbe içine çok güzel bir hatla (Allah-u yûmsikû-s-semâvâti ve'l-ard) ayet-i kerimesini, sonsuza kadar kalması dileğiyle yazdı. Ayrıca her kapıya ayrı ayrı kitabeler kondu. Bu kitabeler en büyük hattatlara hazırlattırılıp, usta taşçılar ve nakkaşlar tarafından rüzgar gibi geçen zamandan bir sayfa kalması için taşa geçirildi.

Bu sırada Padişah Edirne'ye gitti. Görevlilerden bazıları kendi evlerini onarmak istiyorlardı. Ben de bu arada Ferhad Paşa Sarayı'nı inşa ettim. Ancak caminin geç kalacağı bahanesiyle, bazı kötülük yanlısı kişiler Padişah'a mektuplar yazıp, cami inşaatıyla uğraşmadığımı ve başka işler yaptığımı bildirmişler. Gerçekte caminin inşaatı bu zaman içinde durmamıştı ve ek binaların yapımı de-

vam ediyordu. Aslında şikayet daha çok bina eminiyle ilgiliydi. Ancak bu akılsızlar benim için de "binayı kara çamurdan çıkarmaya gücü yetmeyecek bir kişidir. Yeteneksizliği belli oldu. İnşa ettiği kubbenin de ayakta durması şüphelidir. Bu yüzden bütün gününü onu seyrederek geçiriyor ve hiç bir önlem almıyor. Yaptığı büyük kubbeye hayranlık derecesinde bağlanmıştı ve cinnet geçirmektedir" de-mişler.

**Oldu efkâr ile meğer şeydâ
Kıldı muhtel dimağını sevda
Padişeh'den ki ihtimam olmaz
Şüphe yoktur bu iş tamam olmaz
Budurur şimdi cümle kavlı-i enam
İki yılda becid ola tamam
Dikkat oldu ise ser-kârm
Baki ferman cenâb-ı Hünkâr'ın
Çünkü Şeh bu cevabı güş etti
İsteyip at gazabla Şah-ı Cihan
Hiddet ile olur binaya revân**

Tann'nın aciz kulu olan ben ise bütün bunlardan habersiz, mermerciler atelyesinde mihrabın ve minberin yapımıyla uğraşıyordum. Saadetli Padişah ansızın çıkageldi. Saygıyla selamlayıp, ellerimi kavuşturarak huzurunda durdum. Allah'ın rahmetine ve bağışına kavuşmuş olan Padişah, bana binaların durumu hakkında sorular sordu:

— Niçin benim camimle ilgilenmeyip, önemli olmayan başka işlerle vakit kaybediyorsun? Atam Sultan Mehmet Han'ın mimarının başına gelenler sana örnek oluşturmuyor mu? Bana bu bina'nın ne kadar zamanda tamamlanacağını çabuk söyle, yoksa sen bilirsin!... .

Padişah'ın sözlerinden çok kızgın ol-

duğunu anladım. Şaşkınlıktan dilim tultu. Ancak, Allah o anda bana yardım etti ve hiç tereddüd etmeden şu cevabı verdim:

— Saadetli Padişahım, Allah'ın izniyle iki ayda tamamlanacaktır!... Bu soruyu bir kez daha tekrarladığında, yanındaki ağalardan birisi:

— Mimar Ağa, Saadetli Padişah'ın ne buyurduğunu duyuyor musun? Bu bina ne zaman kapısı kapanacak şekilde tamam olur?

— İki ay sonunda bu bina tamam olur, dedim. Rahmetli Padişah, orada hazır bulunan ağalan şahit gösterip:

— Eğer iki ayın sonunda tamamlanmaz ise seninle söyleşiriz, dedi ve sarayına gitmek üzere yola çıktı.

Saray-ı Hümayun'a vardıklarında, Hazinebaşına ve diğer ağalara şöyle buyurmuş:

— Mimarın cinnet geçirdiği açıkça belli oldu. Bunca yıllık iş hiç iki ayda biter mi? Adam başının korkusundan aklını yitirdi. Çağırıp bir de siz sorun, bakalım ne cevap verecek. Eğer tutarsız sözler söylerse binanın bitirilmesi güçleşecektir, diye buyurmuşlar.

Kısa bir süre sonra çalıştığım yere haberciler geldi ve Saray'a davet edildim. Saray'a vardığımda ağalar bir kez daha:

— Binanın ne kadar zamanda bitirilmesi mümkündür, diye sordular:

— Padişah Hazretleri'ne iki ayda tamam olur diye cevap verdim. Sizleri şahit tuttu. Yüce Allah'ın izniyle iki ayda tamamlayıp tarihe namımı bırakacağım, dedim.

Aşk-ı Şirin ile taşa eyledübdür kârı
Kestiği dağı taşı seyrediniz Ferhad'ın
Can verip can eridir mihnetle san'atına

Her ki işbaşına düşse eğer üstadın
Ağalar, verdiğim cevabı Cihan Padişahı'na arz edip şöyle demişler:

— Padişahım, adamın içine bir gayret

ateşi düşmüş. Allah'ın yardımıyla aklı yerindedir. Onda bu azim varken, yakında cami-i şerifinizde namaz kılmak nasip olacaktır!...

Bunun üzerine, ne kadar sanatçı, taşıyontucu, kalifiye işçi ve hatta vasıfsız işçi varsa inşaat için topladım ve hep sine tembihte bulunarak iş verdim. Güvenilir mutemetlerin denetimi altında, götürü usulüyle yapılmaya uygun işleri bölüm bölüm bu işin ustalarına götürü olarak verdim. Herbirine süre verip, işlerini zamanında tamamlamaları için gece ve gündüz hiç durmaksızın çalışmalarını sağladım. Bir hafta sonra Saadetli Padişah binayı görmeye geldi ve:

— Mimar!... Verdiğin söz ve anlaşmamız hâlâ devam ediyor mu? diye sordu.

— Yüce Allah'ın izni ve Saadetli Padişahımın yardımlarıyla, kararlaştırdığımız gibi iki ay sonra cami-i şerifi tamamlayıp kapısını kapatacak ve anahtarını ellerinize teslim edeceğim, dedim. Yine ağalarını toplayıp şahitliklerini yeniledikten sonra, Saray-ı Hümayun'a gitmek üzere yola çıktık.

**Padişah'ın devletinde cehd edip
Eyledim her kuşesin nakş-u nigâr
Hem serî vü hem latıf-u bî-bedel
Az olur ânı bilir üstâd-ı kâr**

Bu süre içinde daima, kusur ve eksiklerin gidericisi olan Yüce Allah'a dualar edip, gece-gündüz, kalbimle ve dilimle yakarıştım bulundum.

**İlâhî bin bir adın hürmeti için
Habîbin Mustafa'nın izzeti için
Tapna kurbeti için enbiyanın
Künûz sırrı için evliyanın Ziyâd et
Padişah'ın devletini
Adûya fırsatını nusretini
Bana tevfikini hem-râh-ü yâr et
Esâsin bu binanın üstüvâr et**

Yüce Allah'ın izni ve Padişah'ın yardımlarıyla, iki ay dolduğunda, hiç bir eksik köşesi kalmamak üzere yapı tamamlandı. Caminin kapısı kapanır hale geldi. Cihanın Padişahı, maiyeti ve devletin önde gelenleriyle beraber teşrif buyurdular. Dualar ettikten sonra, cami-i şerifin büyük kapısının anahtarını mübarek ellerine teslim ettim.

**Hamd-i Allah Padişah'ım hak sana
Eyledi bir cami-i âli bina
Al bunu miftâh-ı Beytullah'dır
Reh-nûmây-ı salikin âgâhdır
Babının her mısraıdır bir kitâb
Bundan olur sana lî-ebed feth bâb**

Anahtarı mübarek eline verdikten sonra dua ettim ve ellerimi kavuşturup bekledim. Saadetli Padişah, Odabaşı'na dönüp:

— Caminin kapısını açmaya en fazla

layık olan kimdir? diye sordu.

— Padişahım, Mimar Ağa kulunuz bir pîr-i azizdir. Caminin kapısını açmaya herkesten fazla o layıktır, cevabını verdi. Allah'ın rahmetine ve bağışına kavuşmuş olan Sultan Süleyman Han:

— Bu inşa ettiğin Allah'ın evini sıdk, safa ve dua ile yine senin açman gerekir, diyerek önce dua etti ve ardından anahtarını bana verdi.

— Ya Fettâh, deyip kapıyı açtım. Bu olayın ardından Padişah'ın sınırsız iltifatına ve armağanlarına nail oldum. Yüce Allah, benden sonra gelenler ile evlatlarıma da mimar olmayı ve Sultan Süleyman'dan sonra başa geçecek olan Sultan Murad'a mimarlık yapmayı nasib etsin...

Ben ki mi'mâr-ı mübarek mukaddemim

**Ben ki pir-i hânkah-ı âlemim
Hak bilir yaptım nice beyt-i ilâh
Nice bin mihrabı kıldım secde-gâh
Hamdu li'llâh saklayıp islâmımı
Adi ile hükm eyledim ahkâmımı
Hasb-ı hâlim anlamak kasd-ı riya
umarım kim edeler hayr dua
Malı olanlar eder cami bina
Bir dua muhtacıdır bâ-y-u gedâ
Ben de umarım olardan olayın
Rahmetullahi aleyhim ecmaîn**

Adigeçen cami-i şerif ve külliyesi ile müstemilatının yapımına toplam dokuz yüz doksan altı bin üçyüz sikke harcandı. Bu rakkam altmış akçe üzerinden, beşyüz doksanyedi yük ve altmış bin yüz seksen akçe eder.

MİMAR SİNAN

Mimar Koca Sinan, 29 Mayıs 1490 günü Kayseri merkez kazasına bağlı Keşi nahiyesinin Ağırnas köyünde doğdu. O gün, İstanbul'un Fethi'nin 37. yıldönümüne rastlıyordu. Sinan, orduya girdi; istihkâm işlerinde çalışan bir Yeniçeri subayı olarak yavaş, fakat muntazam bir şekilde yükseldi. İkinci Bâyezid'in ölümünde 22, Yavuz Suttan Selim'in ölümünde 30 yaşındaydı. Yavuz'un İran ve Mısır seferlerine, Çaldıran, Merc-i Dâbık, Riddâniye zaferlerine, Kanunî'nin Belgrad, Rodos, Mohaç, Viyana, Almanya, İrâkayn (Tebriç - Hemsdân-Bağdad), İtalya (Korfu ve Pulya), Karaboğdan seferlerine katıldı. 50 yaşında askerlikten ayrılarak hassa mimarbaşısı oldu ve ölümüne kadar 48 yıl bu makamda kaldı, 9 Nisan 1588'de İstanbul'da öldü. 97 yaşını 10 ay ve 11 gün geçiyordu. Süleymaniye Camisinin bir köşesine kendisi için yaptığı, küçük zarif türbesine gömüldü.

Mimar Sinan, iki defa evlenmişti, çocuğu yoktu. Çok cömertti. Onun için,

ölümünde, borçları, bıraktığı mirası aşmıştır. 5 kuşaktan 5 padişah görmüş, yalnız Osmanlılar'ın değil, bütün Türk tarihinin en iyi, en parlak, en muhteşem, en zengin ve en büyük yarım yüzyılı boyunca (1540-1588), hassa mimarbaşısı olmuştur. Dehasının yanında, kudretleri ölçülemez büyüklükteki koruyuculardan, hiç bir zaman mahrum olmaması, subaylığı boyunca görgüsünü savaş ve seferlerde iyice arttırması, Tanrı'nın kendisine çok istisnaî uzunlukta bir ömür vermesi ve hayatının sonuna kadar akıl sağlığının yerinde olması, Mimar Sinan'ı Mimar Sinan yapan unsurlardır. Bu derece rastlantı ve şansın bir araya gelmesi, bu dev dehayı ortaya koymuştur.

Devrinin Osmanlı-Türk Rünya İmparatorluğu'nun bütün maddî kaynakları emrinde olmak bir yana, en kudretli nakkaşlar, hattatlar, oymacılar, camcılar, mühendis ve mimarlar da elinin altındaydı. Anadolu, İran, Mısır, Mezopotamya, Suriye, Irak, Arabistan, Kırım, Macaristan, Orta Avrupa, Balkanlar, hattâ İtalya'da Otranto'yu uzun yıllar boyunca gezip dolaşmış, çeşitli medeniyetlere ait binlerce eseri görüp incelemişti. Onun için, sanat ufku, çağdaşı olan ve ekserisi yalnız İtalya'yı gören büyük Rönesans mimarlarından daha geniş ve daha açık oldu. Eski medeniyetlerin ortaya koyduğu mimarî şaheserlerinin çoğunu görüp inceleyen Sinan, bunlardan ilham veya fikir almakla beraber, Anadolu Selçuklu mimarîsinin yolunu izledi. Büyük Selçuklular'ın Orta Asya'dan getirip Anadolu'da geliştirdikleri bu sanat, Sinan'dan önceki Osmanlı mimarları, Bursa ve ilk İstanbul ekollerine mensup sanatkarlar tarafından şekillendirilmiş, yumuşatılmış, âhenleştirilmiş ve olgunlaştırılmıştı. Sinan, bu sanatı zirvesine çıkardı. Ondan sonra hiç bir mimar, bu zirveyi aşamadı, iki eserinde aynı planı kullanmamakla tanınan Sinan, Bursa, Edirne, İstanbul Türk mimarî ekolüne, erişilemez bir üslûp ahengi ve güzellik kazandırdı.

Kendisinden sonra gelen hemen bütün mimarlara etki eden Sinan, pek kudretli öğrenciler de yetiştirdi. Bunlar, İmparatorluğu, Sultanahmet gibi şaheserlerle süslemekte devam ettiler. Hindistan'ın Agra şehrinde Türk imparatoru Timuroğlu Şâh-ı Cihân'ın yaptırdığı meşhur Tâc-Mahall'i ve bu ülkedeki daha birçok anıtı, İstanbul'dan giden Sinan'ın öğrencileri yapmıştır.

Barbaros'la Sinan tanışmışlardır. Barbaros hamamlarını ve türbesini Sinan'a yaptırmıştır. Barbaros, Sinan'dan 20 yaş kadar büyüktü. Barbaros'un ölümünde

Sinan 56 yaşında ve 6 yıllık hassa mimarbaşısı idi.

SİNAN'IN ANILARI

Sinan, hayatının sonlarına doğru, bir çeşit anılarını yazdırmıştır. Sinan anlatmış, dostlarından, devrinin şair ve ediplerinden Sâî Mustafa Çslebî kaleme almıştır. Bu küçük, fakat pek ilgi çekici eser, «Tezkiretu'l-Bünyân = Yapı Tezkeresi (Bi-yografisi)» adını taşımaktadır. 1897'de İstanbul'da Ahmed Cevdet Bey tarafından İkdâm yayınları arasında yayınlanmıştır. Ancak binden fazla basıldığını sanmadığımız bu Arap harfleri ile basılı metinden bugün halk tabakasının değil, aydınlarımızın çoğunun bile haberi yoktur. Sâî, Sinan hakkında «Tezkiretu'l-Ebniye = Binalar Tezkeresi» gibi birkaç küçük eser daha bırakmış ve bu sonuncular, 1965'te Türk Tarih Kurumu tarafından Latin harfleri ile yayınlanmıştır. Fakat «Tezkiretu'l Bünyân», Latin harfleri ile basılmamıştır.

Sâî'nin dili, fazla Osmanlıca değildir (girişler hariç). Oldukça açık bir dil kullanmış, Sinan'ın ifadesini değiştirmemiştir. Ancak eserin paragrafları arasına, o çağın geleneğine uyarak manzum parçalar eklemiştir.

TEZKİRET-ÜL-BÜNYAN

Yazmanın özgün nüshası Sultan Üçüncü Murat döneminde, Mimar Sinan'ın yakın dostu Sâî Mustafa Çelebi tarafından kaleme alınmıştır. Münacat ve na't ile başlayan giriş bölümü Sultan Üçüncü Murat'a, Şehzade Mehmet'e (Sultan Üçüncü Mehmet) ve Sadrazam Siyâvûş Paşa'ya övgülerle devam etmekte, ardından eserin yazılma nedeni üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde Mimar Sinan'ın isteği üzerine ve onun anlatımıyla yazmaya başladığını kaydeden Sâî Mustafa Çelebi, büyük sanatçının kendi ağzından başmimar olunca ya kadar geçen hayatını ve başmimar olduktan sonra inşa ettiği eserlerin oniki bölüm halinde bir listesini vermektedir. Yapı türlerine göre verilen listelerde 81 cami, 50 mescid, 55 medrese, 26 darülkurra ve türbe, 14 imaret, 3 darüşşifa, 6 suyolu kemeri, 8 köprü, 16 kervansaray, 33 saray, 6 mahzen ve 37 hamam adı sayılmıştır. Bu yazmaya göre inşa ettiği eserlerinin toplamı 335'tir. Daha sonra Mimar Sinan'ın ağzından altı önemli eserinin: Şehzade Camii, Kırkçeşme Suyolları ve Su Kemerleri, İskender Çelebi Bahçesi'nde Sukuyusu ve Sudolabı, Süleymaniye Camii, Büyükçekmece Köprüsü ve Edirne Selimiye Camii'nin yapım ve serüveni ayrıntılarıyla aktarılmakta-

dır. Mimar Sinan'ın hayatı ve eserleri konusunda en kapsamlı bilgileri bulabildiğimiz bu eserin ilk özgün nüshasının kesin olarak hangi tarihte yazıldığı bilinmemektedir. Ancak eserin giriş bölümünde zaman olarak; Üçüncü Murat'ın saltanatının, Üçüncü Mehmet'in şehzadeliliğinin ve Siyâvûş Paşa'nın sadrazamlığının sözkonusu edildiği, Mimar Sinan'ın da çok yaşlandığını söylemesi dikkate alınarak Tezkiret ül-Bünyân'ın büyük ihtimalle 1586 ya da 1587 yılında kaleme alındığı düşünülebilir.

Çeşitli kütüphanelere dağılmış olarak bugüne kadar sekiz dolayında yazılı nüshası belirlenen Tezkiret ül-Bünyân'ın en eski nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Kitapları, Yazma No: 4911'de bulunan ve 16. yüzyıl sonlarından kaldığı sanılan nüshadır. Yazmanın, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Kitapları, Yazma No: 4628/2'de 17. Yüzyılda kopye edilmiş bir nüshası ile yine Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez Bağışları, No: 81/1'de 1791 yılında hazırlanan bir nüshası bulunmaktadır. Ayrıca Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No: 1456'da 1731 tarihli, Ankara Cebeci İl Halk Kütüphanesi, No: 7989'da tarihi saptanamayan ve Fatih Millet (Ali Emîri) Kütüphanesi, Yazma No: 921'de 19. Yüzyıl sonlarına doğru kopye edildiği anlaşılan birer nüshası vardır. Yakın zamana kadar Mimar Sinan ile ilgili yazmaların kopya edilmiş nüshalarının yalnızca Türkiye'de bulunduğu sanılıyordu. Ancak bu yazmalardan Tezkiret ül-Bünyân'ın Kahire'de de iki nüshasının bulunduğu ortaya çıkmıştır. Kahire Dârülkütüb, Ta'lat Koleksiyonu, Türkî-Mecâmî No: 119/4'te bulunan nüsha 1678'de kopye edilmiştir. Yine Kahire Dârülkütüb, Tal'at Koleksiyonu, Türkî Mecâmî No: 81/4'te bulunan bir diğer nüsha ise Tezkiret ül-Bünyân ve Tezkiret ül-Ebniye'nin karışımından meydana gelen ilginç bir örnektir ve 1757 yılında kopya edildiği anlaşılmaktadır.

Mimar Sinan yazmaları içinde en fazla bilgi veren eser olduğu için, Mimar Sinan ve eserlerinden söz eden hemen hemen tüm çalışmalarda Tezkiret ül Bünyân'a gönderme yapılır ya da alıntılara yer verilir. Bu yüzden eser oldukça erken tarihlerde basılma şansı bulmuştur. 19. Yüzyılın sonlarında yapılan bu baskının en büyük şanssızlığı, yayıncısı tarafından kaleme alınarak kitabın baş tarafına konulan "Mukaddime"sidir. tümüyle yanlış bilgi ve değerlendirmelerle dolu olan bu ek, bazı araştırmacılarca eserin özgünlüğünü zedeleyen bir müdahale olarak kabul edilmektedir.

Tarih Boyunca

kahve ve

kahvehaneler

**On
yedinci yüzyılın sonlarına
doğru, Üçüncü Murat zamanında bir ara
bütün kahvehaneler kapatıldı ama bu tedbir de
kâr etmedi ve kahvehanelerin sayısı zaman
geçtikçe daha da çoğaldı.**

Hasan Kuzucu

Kahve kelimesi, dilimize Arapça'dan geçmiştir. Eski Arapça'da bu kelimenin anlamı «şarap» tır. Keyif verici bir içki olduğu için, Araplar'ın bu adı verdikleri düşünülebilir.

İnsanlık, şarabı ve birçok alkollü içkileri binlerce yıldan beri tanır. Doğu'nun ve Batı'nın en eski metinlerinde ve kutsal kitaplarda (Tevrat'ta, İncil'de, Kurân'da), İran ve Yunan destanlarında şarabın adı geçer ama kahvenin ve çayın adına rastlanmaz. İslâm dünyası ve Batı, bunları çok daha geç tanımış ve içmeye balamıştır.

Bugün yeryüzünde en büyük üreticisi Brezilya olan kahve, eskiden memleketimize Yemen'den gelirdi. Eğer Yemenliler, eski çağlardan beri kahve içmesini bilselerdi, kahvenin oradan Araplar'a, İsrailoğulları'na ve Mısır'a geçmesi gerekirdi; böylece de bütün dünyaya yayılırdı. Anlaşıldığına göre, Yemenliler de kahve içmeyi geç öğrenmişlerdir. Eski Arapça'da kahvenin adı bulunmaması da bunu gösterir.

Şarabı çeşitli benzetme ve süslerle öven dîvân şiiiri, kahvenin adını bile anmaz. Dîvân edebiyatı dışında kalan eski eserlerin bazılarında, kahveden: «Esmer Yemen dilberini» diye söz edilir. Ama İstanbul'da 16. yüzyıldan beri bol bol kahve içilir. Bu yüzyılın büyük tarihçisi Gelibolulu Âlî Bey, bir eserinde, saraylarda ve konaklarda bulunan cariyelerin, içoğlanlarının ve uşakların kahve içmeye çok düşkün olduklarını söylüyor.

Dîvân şairlerinin gösterdikleri bu ilgisizliğe karşılık halk, kahveye büyük değer verir. Kahve, Türk atasözlerine, deyimlerine girmiştir:

«Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır»,
«Köylünün kahve cezvesi kanaca ama sürece»,

«Kahve-tütün, keyfler bütün» gibi.

Türkülerine de girmiştir:

«Kahve Yemen'den gelir,

Bülbül çimenden gelir».

«Kadifeden kesesi Kahveden gelir sesi»

gibi.

Bir kimseyi evimize çağırarak için;

«Bir acı kahvemizi iç» deriz.

Sabah yemeğinin adı: «Kahvaltı», bir rengin adı da «kahverengi» dir.

Büyük Türk şâiri Karacaoğlan, bir semaisinde esmerliğini küçümseyen güzele: «Ağalar, beyler içerler, Kahve de kara değil mi?» Diye sitem eder. Bu sözler, Karacaoğlan'ın yaşadığı çağlarda, kahvenin ancak zenkin konaklarında içilebilen, ele geçmez bir şey olduğunu düşündürür.

Tarih kaynakları kahvenin İstanbul'a 17. yüzyılda geldiğini bildiriyor. Tarihçi Âlî Bey, İstanbul'da kahvehanelerin 1553'te açıldığını ileri sürer ama, 18. yüzyılın büyük tarihçisi Peçevî İbrahim Efendi, bu konuda daha geniş bilgi verir ve ilk kahvehanelerin 1516'da açıldığını yazar. Peçevî, şöyle anlatmaktadır:

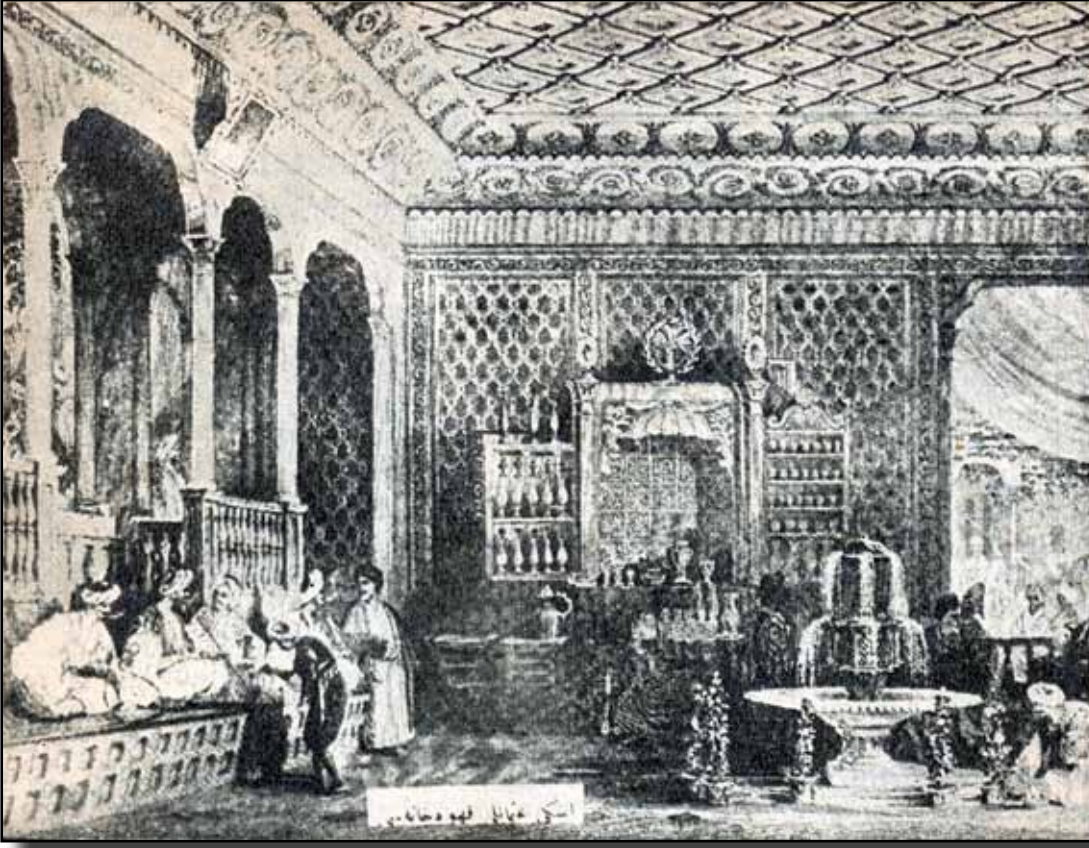
«922 (1516) tarihine gelinceye kadar İstanbul'da ve bütün Rumeli'de kahvehane yoğidi. Bu yılın sonunda Halep'ten Hakem, Şam'dan Şems adında iki kişi gelip, Tahtekal'a'da (Kale altı demektir. Bugünkü Tahtekale) birer büyük dükkân açıp kahve satmaya başladılar. Keyfe düşkün bazı kimseler, hele okur-yazar takımından birçok seçkinler, orada toplanmaya başladılar. Kimi kitap ve güzel şeyler okur, kimi tavlâ ve satranç oynamakla vakit geçirir, kimi de yeni söylenmiş gazel-

ler getirip sanat ve bilgi üzerine sohbetler yapardı. Dostları bir araya toplamak için birçok para harcayıp, ziyafetler veren kimseler, bir, iki akça kahve parası vererek daha tatlı toplantı safası eder oldular. İş o kadar ilerledi ki, buraya devam eden azledilmiş devlet adamları, kadılar, müderrisler ve bir köşeye çekilmiş işsiz güçsüz kimseler: «Böyle bir eğlenecek ve gönül dinlendirilecek yer bulunmaz» dediler. Kahvehaneler dolup taşı; oturup duracak yer bulunmaz oldu. Bu yerler o kadar şöhret kazandı ki, büyük mevki sahipleri dışında, bütün yüze gelen kimseler, ellerinde olmadan, oraya devam etmeye başladılar».

Yine Peçevî'nin anlattığına göre, imamlar, müezzinler ve kaba sofular: «Halk kahvehanelere alıştı, mescide kimse gelmez oldu», «Kötülük yeridir; meyhaneye gitmek, kahvehaneye gitmekten daha iyidir,» demeye ve yasaklanması için vaizler vermeye başladılar. «Bir şey, kömür haline gelirse haramdır» diye fetva çıkarttılar. Bununla birlikte, çağın büyük din adamı Şeyhülislâm Ebüssud Efendi'nin: «Kahvehanelere devam edenlere ne yapmak gerekir?» sorusuna karşı verdiği Arapça kısa bir fetva çok yumuşaktır ve aşağı yukarı: «Ettiklerini bulsunlar.» anly-

mındadır.

Kahve ve kahvehaneler, yasaklamak için harcanan bütün gayretlere rağmen, yurdun her köşesine hızla yayıldı. 17. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da ve imparatorluğun birçok yerlerinde kahvehanelerin sayısı günden güne arttı. Yavaş yavaş sınıflara ayrılarak her sınıf halkın kendi aralarında toplanabileceği kahvehaneler ortaya çıktı. Buralarda oynanan oyunlar arasına kumar da girdi.

17. yüzyılın sonlarına doğru, Üçüncü Murat zamanında bir ara bütün kahvehaneler kapatıldı ama bu tedbir de kâr etmedi. «Koltuk kahvesi» adı ile mahalle aralarına ve dükkân arkalarına kayan kahvehanelerin sayısı zaman geçtikçe daha da çoğaldı.

İstanbul'da kahveye karşı gösterilen ilk tepkilerden sonra hava yumuşamış ve onu: «Şehveti ve uykuyu kestiği için, evliyalara yakışır bir içkidir» diye övenler, bu düşüncelerini de din ululan ve şeyhlerin ağzından, kahvenin faziletleri hakkında söylenmiş sözlerle desteklemeye çalışanlar bile olmuştur.

Türk halkının kahveye gösterdiği itibar, biraz da, keyif verici olduğu halde, dinin onu yasaklamamış olmasından ileri gelir. Sonra, kahve içmek ve misafire ikram etmek, zengin olmayı da gerektirmez.

Kahvehanelerin gördüğü rağbetin sebebini de, insanların bir araya gelme, konuşup anlaşma ve dertleşme, bir arada eğlenme ihtiyacında arayabiliriz.

Kötülüğün giremeyeceği bir yer, sızmak için yarıklar bulamayacağı bir engel düşünülemez. En asil duygularımıza kadar sinebilen kötülük, kahvehanelere de girmiş ve onları yer yer birer kumar, miskinlik ve ihmal yatağı haline getirmiştir. Bunların yanında, bilgi, sanat ve kültür yuvası olan kahvehaneler de var. Büyük romancımız R. Nuri Güntekin de, «Anadolu Notları» nda, kahvehaneleri bu yönünden ele alır ve onları, yeryüzünün en demokrat milleti olan

Türkler'in, çeşitli memleket, dünya ve hayat meselelerini görüştükları bir yer göziyle görür.

KATİP ÇELEBİ'NİN YORUMUYLA KAHVELER

Katip Çelebi'nin Dr. Geoffrey Lewis tarafından İngilizce'ye çevrilen Mizânü'l-Hak (Hak Terazisi) adlı küçük kitabında yer alan kahve hakkındaki makale aşağıdadır. Sadeleştirmeden aşağıda vermekteyiz.

«Kahve üzerine de geçmişte nice kavgalar olmuştur. Aslı Yemen diyarından çıkub tütün gibi âleme yayıldı. Yemen dağlarında oturan bazı şeyhler, bir nevi ağaç yemişi olan Kalbvabun dedikleri taneleri döğüp adamlarıyla beraber yerlerdi. Kimi dahi kaynatub suyunu içerdi. Kahve dervişliğe uy-

gun, şehveti kesici, soğuk ve kuru bir gıda olmakla Yemen halkı birbirinden görüb şeyhler, sufiler ve başkaları kullandılar. Hicrî 950 yıllarında (1543) gemiler ile Anadolu'ya geldiği zaman büyük ölçüde karşı çıkılıb aleyhinde fetvalar verildi. Yanık oluşu [*] bir tarafa «toplu halde elden ele devredilerek içilmesi ahlâksızlığa götürür» dediler [**].

[*] Kavrulmuş.

[**] Kahve ilk zamanlarda böyle içilirdi. Arap ülkelerinde hâlâ böyle içilen yerler vardır.

Ebüssuud Efendi merhumdan nakledeleler ki, getiren gemileri deldirüb kahve yüklerini denize döktürdü. Lâkin bu sertlikler fayda etmedi. Verilen fetvalar ve söylenen sözler halkın kulağına girmedi. Yer yer kahvehaneler açıldı. Büyük bir şevk ve istekle bir yere gelüb içtiler. Hele keyif erbabı keyiflerini arttırır, cana can katar buldukları kahvenin bir fincanı uğruna nerede ise can vermeği göze aldılar.

Bundan sonra gelen müftüler içilmesine izin verdiler. Bostanzâde Efendi bir muassal ve manzum fetva verdi. Kahvehaneler kah yasaklandı, kah açıldı. Böylece birkaç sene süründü. Hicrî 1000 (1591-1592) tarihlerinden sonra yasaklanmasından vazgeçilip her yerde serbestçe içildi, her sokak başında bir kahvehane açıldı. Hikâye anlatanlar, çengiler ilk halk işinden gücünden kaldı. İş ve kazanç durdu. Artık padişaktan dilenciye varınca halk, birbirini kesip biçmekle eğlenirdi.

Merhum Sultan Murad Han hicrî 1042 (1633) sonlarına doğru bu halin farkına varıp halka şefkat ve nasihat olmak üzere bütün memlekette «kahvehaneler bozulub bundan böyle kahve içilmeye!» diye ferman ettiler. O zamandan beri Dârüssaltana (İstanbul) kahveleri cahillerin kalpları gibi vi-

randır. Yeniden açılır ümidiyle bir zaman sahipleri bozmayıp kapamışlar idi. Sonra çoğu bozulub başka dükkân yapıldı. Lâkin İstanbul'dan başka şehir ve kasabalarda eskiden olduğu gibi açılıp içilir. Önce de söylendiği üzere, bu türlü işler ebedî yasak kabul etmez.

Şimdi kahvenin vafına gelelim: Kahvenin kendisinin soğuk kuru idüğünde şüphe yoktur. Dâvud Antâkî tezkeresinde sıcak, kuru diyorsa da doğru değildir. Nihayet su ile kaynayub şerbeti alındıkta soğukluk kaybolmaz; belki daha ziyade olur. Onun için susuzluğu giderir ve bir uzva dökülse yakmaz, zira onun sıcaklığı garib bir sıcaklıktır, tesir eylemez; lâkin kuruluğu bir miktar azalır. Meselâ kendi üçüncü derecede kuru iken ikinci derecede yaş soğukla karışıkta kuruluğunun bir derecesi gider, ikinci derecede kuru kalır ve bu kurulukla uykuyu kaçıır. Mizaca göre mutlaka idrarı vardır. Kuru mizaçlı kimselere, hele sevdavî (melânkolik) mizaca çokluk münasip değildir, belki muhaliftir. Fazla kullanılması uykusuzluğa ve sevdavî kuruntulara sebep olur. İçildiği takdirde şeker ile içile. Lâkin mizacı yaş olana, hele kadınlara gayet muvafıktır. Onlar ağır kahveleri çok içmek gerek. Sevdavî olmamak şartıyla çokluğu onlara zarar etmez.»

İSTANBUL'DA KAHVELER

İlk istanbul kahveleri, devrin zarif insanların toplantı yeri idi. Gece veya gündüz, orada oturup konuşulur, sohbet edilir; orada randevu verilir, orada önemli kararlar alınır. Sonraları Karagöz ve ortaoyunları ile kahvehanelerin önemi daha da arttı. Halk şairleri ve zamanın sanatçıları için bir gösteri yeri oldu. Şair, bu yüzden:

«Gönül ne kahve ister, ne kahvehane,
Arkadaş ister, kahve bahane.» demiştir.

İLK KAHVEHANELER

İlk kahvehane, 1554 yılında, Kanunî Sultan Süleyman zamanında açılmış, sonra, bir

çığ gibi Osmanlı imparatorluğunun çeşitli köşelerine yayılmıştır. Kahve o çağa kadar yalnızca Araplar tarafından biliniyor ve kullanılıyordu. O devirde Araplar, Osmanlı imparatorluğuna bağlıydılar. Sık sık gidip gelen kervanlar, doğunun bu bilinmeyen lezzetli içkisini de İstanbul'a getirmişti.

İlk kahvelerde sedirlerde oturulurdu. Kahvelerin ortasındaki fiskiyeli mermer havuz, özellikle yaz aylarında tiryakiler için eş bulunmaz bir serinlik kaynağı idi. Bunun çevresinde yer alan sedirler yahut kerevetler üzerinde diz çökerek, bağdaş kurularak kahve içilirken, meddahların anlattığı hikâyeler dinlenirdi.

Ocaklar çiniden veya oyma süslemeli, nakışlı ağaçtan yapılırdı. Fincanların durduğu raflar, çerçeveler, tahta işçiliğinin ve Türk süsleme sanatının en güzel örneklerinden birini oluştururdu. Kullanılan fincanlar kulp-suzdu. Ancak içindeki kahvenin sıcaklığıyla elin yanmaması için tahtadan, metalden ya da boynuzdan bir kılıf içinde sunulurdu. Lüleci çamurundan yapılmış ve üzeri süslü,

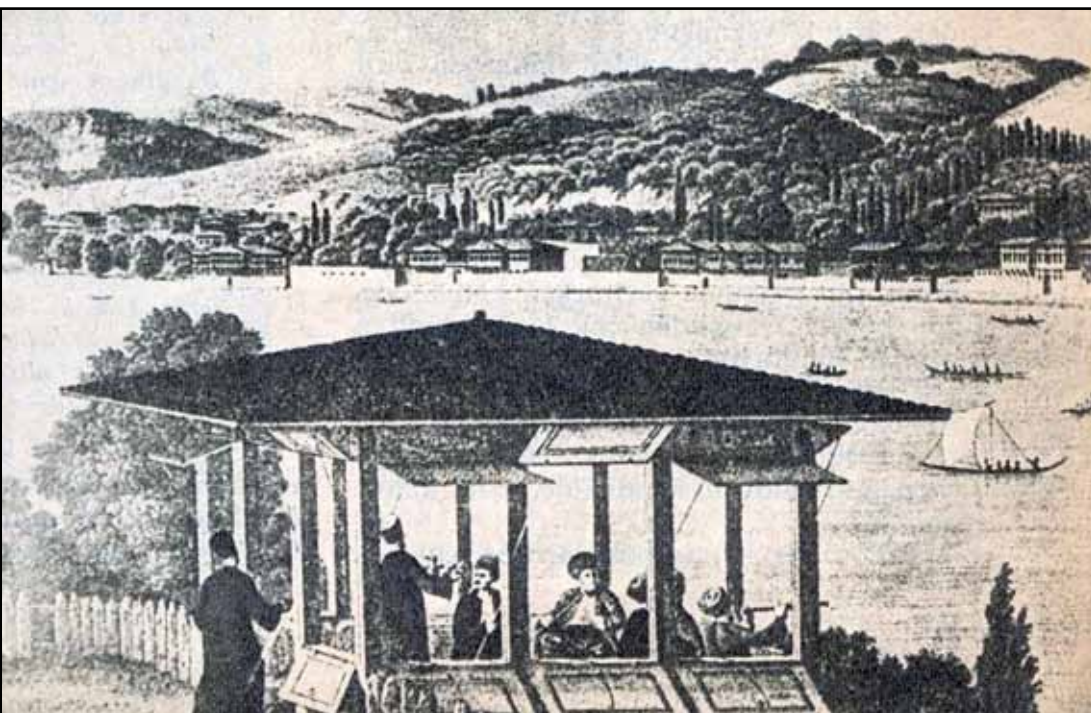
beyitler yazılı fincanların yanı sıra, İznik ve Kütahya'da yapılan çini fincanlar da kullanılmaktaydı.

Daha sonraki devirlerde 17. yüzyıl sonlarında kahvehanelere karşı bir düşmanlık oluştu. Bunun nedenini, iyi özelliklerinin kaybolmasında aramak gerekir. Gerçekten kahvelerde kumar oynanmaya, soygunlar yapılmaya ve hattâ adam öldürülmeye başlanmış, bu nedenle gerçek tiryakiler, semtine uğramaz olmuşlardı. Bu yüzden Sultan Üçüncü Murat zamanında çıkarılan bir fermanla, bütün kahveler kapatıldı. Gizli işlemler için türlü ağır cezalar kondu. Kahve de, şarap gibi haram madde olarak telâkki edildi. Ancak bu genel kapatma çok sürmedi, kahveler gene çalışmaya başladı. Bunda bir kısım kahvelerin aynı zamanda berber dükkânı oluşu da büyük rol oynamıştır.

Çalışmalarını kısıtlayıcı bir sürü yasağa rağmen, kahvehaneler daima müşteri bulabiliyorlardı. Sultan Dördüncü Murat, zamanında kahvelere göz açtırmadı. Şiddetli yasaklar koyması bir yana, kendisi de bizzat tebdil gezerek kontrol etti, yasaklara uymayanları şiddetle cezalandırdı. Bunun doğal bir sonucu olarak her gün işitilen kötü olaylar, yavaş yavaş duyulmaz oldu ve kahvehaneler gene eski nitelikleri kazandılar.

17. yüzyılın sonları ve 18. yüzyıl başlarında İstanbul'un çeşitli yerlerinde yeniçerilere özgü kahveler açıldı. Bunların kapısına, oraya devam eden yeniçeri ortasının, örneğin balık, kılıç, gemi gibi sembolleri asılır ve bir orta, diğer ortanın kahvesine gidemezdi. Başlangıçta buralar yeniçeriler için kahve içilen ve sohbet edilen bir yerdi. Ancak daha sonraları soysuzlaşan Yeniçeri Ocağı ile birlikte değişti, içinde türlü yolsuzlukların yapıldığı, cinayetlerin işlendiği birer bahatkane haline geldi.

Sultan İkinci Mahmut, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırırken, kahvehaneleri de ihmal etmedi. Bütün yeniçeri kahvelerini kapattı. Diğerlerinin çalışmasına izin verdi.

SEMAİ KAHVELERİ

Kahvelerden bahsederken, özellikle ramazanda ve kış aylarında faaliyet gösteren semai kahvelerini unutmamak gerekir. O çağlarda İstanbul'un hemen her büyük semtinde bulunan kahvelerde kış ve ramazanlardan bir ay önce hazırlıklara başlanırdı, önce kahvehane özel bir itina ile süslenirdi. Duvarlar yaldız çerçevesi, yangın kulelerinin, balıkçı kayıklarının, deniz kızlarının resimleriyle bezenir, tavana boydan boya renkli kâğıtlardan yapılmış zincirler asılırdı. Kahvehane, tulumbacıların da uğrağı olan bir yere, duvarlardan birinin göze çarpacak bir yerine, tulumbanın boru, fener, basık kollarından biri konurdu.

Semai kahveleri, yıllarca, bitmek tükenmek bilmeyen uzun kış gecelerine ayrı bir renk katmış, sosyal hayata canlılık getirmiştir. Mahalleli, akşam yemeğinden sonra birer ikişer burada toplanmaya başlardı. Önce herkes kendi aralarında konularını konuşur, sonra renk renk kâğıtlar, yapma kâğıt çiçeklerle süslenmiş özel sevdinin üstünde günün moda şarkılarını çalan saz heyetini dinlerdi. Uzun bir fasıldan sonra ortaya bir halk şairi çıkar ve bir mâni söylerdi, içinde bir bilmece saklayan bu mâni, kahvedekileri düşündürür, bazen bir bilmecenin çözümü haftalarca sürerdi. Söylenen mâni, ağızdan ağıza bütün mahalleye yayılır, herkes bir yanıt bulmaya çalışırdı.

Bu arada başka semtlerden gelenler de mâniyi çözmek için çaba gösterirdi.

Eğer bütün ramazan boyu, bilmeceyi kimse çözememişse, son gece şair mânisini kendisi açıklar, gelenlere de teşekkür ettikten sonra kahveyi kapatırdı. Mânileri çözenler olursa, para, ipekli kumaş, şal gibi hediyeler verirdi.

Bu kahvelerin en tanınmışları Beyazıt'ta, Çeşmemeydanı'nda, Fatih'te, Tophane'de, Firuzağa'da ve Üsküdar'da Yeniçeşme'de bulunuyordu. Semai kahveleri, yirminci yüzyılın hemen başlarında tamamen ortadan silinmiş olmakla beraber, Ahmet Rasim ve Osman Cemal Kaygılı'nın eserlerinde bütün canlılığıyla hâlâ yaşamaktadır.

OYUNCU LONCASI KAHVELERİ

Bunun yanısıra oyuncu loncası kahveleri de o çağların bilinen kahve türleri arasına girer. Özellikle esnaf, sanatkâr ve oyuncuların devam ettiği bu kahvelerde, geceler hayli renkli geçerdi. Çeşitli yerlerden ge-

len karagözcüler, burada hünerlerini gösterir, meddahlar hikâyelerini burada anlatırdı. Bu kahvelerin, esnaf odası gibi, kethüdası, erkân ustası, kabzımalı, lonca heyeti bulunur ve bu heyet, kahvenin bağlı bulunduğu loncanın dertlerini, çözüm bekleyen sorunlarını incelerdi.

Oyuncu loncasına bağlı sanatçıların toplandıkları kahveler içinde en büyüğü Mısırçarşısı'nın Paçacılar Kapısı'na giden caddede, Çavuşoğlu Çıkmazı'ndaki Bahçeli-kahve'dir. Sonraları burası kapanınca, Beyazıt'ta Simkeşane içinde ve Galata'da bahçeli bir kahvede toplanmaya başladılar, içlerinde karagöz oynatılan ve çeşitli sanat gösterileri yapılan bu kahveler de diğerleri gibi, bu yirminci yüzyılın başlarında tamamen tarihe karıştı.

KI-

TARİHİ İSTANBUL KAHVELERİ

Bugün İstanbul'da yaşları yüz elli ile iki yüz arasında değişen bir kaç kahvehane vardır. Bunlar Pierre Loti, İsmail Ağa, Mehmed Efendi, Çınaraltı, Eftalopos kahveleri ile Boğaziçi ve Kanun-ı Esasî kıraathaneleridir.

RAAT-

HANELER

19. yüzyılın ikinci yansında yeni bir tip kahve türedi. Buralarda gazete, dergi, kitap okunuyor, adına «kıraathane» deniyordu. Özellikle aydın kişilerin devam ettiği yerlerdi buraları. Bilinen ilk kıraathane, bugünkü Beyazıt'ta Reşit Paşa türbesinin karşısında açılmıştı. «Sarafim» ya da «Okçularbaşı» adını taşıyordu. Buraya gelenlerin çoğu vakitlerini okumakla geçirirdi. Özellikle ramazan geceleri, Namık Kemal, Sadullah, Aytullah, Arif Hikmet, Hasan Suphi, Tevfik Paşa ve Ahmed Muhtar gibi devrin tanınmış şair ve ilim adamları toplanır, devrin meselelerini tartışırlardı.

Bilinen diğer bir kıraathane de Mahmutpaşa Camii civarındaydı. Okçularbaşı ile aynı yıllarda açılmıştı. Buraya din adamları ve ulemâ devam ederdi. Müdavimleri arasında bilinenler Ali ve Hafız Müşfik Efendiler, Abdi Bey, Edhem ve Bekir Sami Paşalar'dır. Özel-

likle ünlü satranççılar, birbiriyle burada karşılaşır.

Asya Kıraathanesi 1850-60 yılları arasında Galata'da açılmıştı. Gümrüğe yakın oluşu sebebiyle özellikle Galata gümrüğü memurları ve gümrük komisyoncuları ile buralarda işleri olanların devam ettikleri bir yerdi. Aynı adı taşıyan bir başka kıraathane de Sultan İkinci Abdülhamid devri sonlarında Üsküdar Selmanağa mahallesinde açılmış, ancak devrin bütün meşhur kumarbazlarını sinesinde topladığı için kısa bir süre sonra kapatılmıştır.

Son yirmi asrın meşhur kahveleri arasında Beyazıt'ta Küllük, Şehzadebaşı halkevinin altında özellikle müzisyenlerin devam ettiği, konserlerin verildiği «Darüttalim», Sirkeci Vakıf Han'da «Borsa», Beyazıt'ta cami yanındaki kahve, Cağaloğlu'ndaki «Meşrutiyet Kıraathanesi», Galata'da «Kemeraltı», Yenicami arkasında «Bahçelikahve» en önemli yerleri oluştururlar. Bunların çoğu, istimlakler sırasında tarihe karışmış, birkaçının yerine dükkân yapılmıştır.

İsmail Ağa Kahvesi: Bugün sadece Kanlıca kahvesi diye bilinir. Boğaz'ın Anadolu yakasında Kanlıca vapur iskelesi yanında bulunan bu kahve, Sultan İkinci Mahmut zamanında Vezir İskender Paşa vakfından ahşap olarak yapılmıştır. Kahvenin bilinen ilk sahibi İsmail Ağa (Sipahioğlu) dir. Açılışından 35 yıl sonra İstanbul'un sayılı kahveleri arasına girmiş ve bütün kahve meraklılarını sinesinde toplamaya başlamıştı. Bu şöhreti sağlayan da bizzat İsmail Ağa'dır, Yakınlarının anlattığına göre, İsmail Ağa, çok titiz bir adamdı. Kahveye çok meraklı olduğu için, bizzat kahveyi kendisi alır, kendi eli ile öğüttükten sonra büyük boy fincanlar içinde müşterilerine ikram ederdi. Bu arada kahveden anlamayan, yahut kahvenin içinde bir başka madde olduğunu iddia edenleri: «Madem kahveden anlamıyor-sun, burada işin ne?» diyerek nezaketle kapı dışarı etmekteydi.

Bugün, görmüş geçirmiş Kanlıcalı ihtiyarların hangisine sorarsanız sorun, size hemen İsmail Ağa'nın meşhur titizliğini anlatırlar.

İsmail Ağa 1955 yılında ölünce oğlu Şevket Sipahioğlu tarafından işletilmeye devam edilen kahve, hâlâ şöhretini korumaktadır. Yalnız zamanla bazı değişiklikler yapılmış, sandalye ve masalar tamamen değiştirilmiştir.

Boğaziçi Kırathanesi: Daha çok yaz aylarında çalışan bu yer, Beylerbeyi vapur iskelesinin yanındadır. Dişbudak, meşe ve çınar ağaçlarının gölgelediği küçük bir alan üzerine kurulmuştur. Geçmişi çok eskidir. 180-200 yıllık olduğu tahmin edilmektedir.

Sultan İkinci Mahmut, babasının yaptırdığı Beylerbeyi Camii'ni onartırken, görüp, beğenildiği bu kahvehaneye bir de çeşme yapılmasını emretmiş. Halen kahvehane-nin ortasında bulunan bu çeşme, üç metre yüksekliğinde ve dört cephelidir. Cephe-lerinin birinde Keçecizâde İzzet Molla'nın yazdığı altı beyitlik manzum bir kitabe bulunmaktadır

Çınaraltı Kahvesi: Boğaz'ın Rumeli yakasında Emirgân'da bulunan bu kahvenin de tarihi çok eskidir. Yaşı bilinmeyen bir büyük çınarın altında bulunan bu açık hava kahvesi iki yüz yıllık bir maziye sahiptir. Halk, cuma günleri Tokmakburnu üstünde-ki koruda eğlendikten sonra, buraya gelir ve bir yorgunluk kahvesi içtikten sonra, yoluna devam ederdi. Bu arada Boğaz'ın nefis manzarası ile birlikte gemiler de seyredilirdi.

Devrin büyüklerinin ve meşhurların köşkleri, bu civardaydı. Bunlardan bilinen-

leri Hıdiv İsmail Paşa, Koca Reşit Paşa ve Şerif Abdullah Paşa'ya ait olanlardır. Kahvenin içinde Hümaşah Kadınefendi adına yapılmış yedi cepheli bir mermer çeşme bulunmaktadır.

Pierre Loti Kahvesi: Adını, ünlü Fransız yazar ve Türk dostu Pierre Loti'den alan bu kahve, Eyüp'te Haliç'e bakan yüksek bir tepenin üzerindedir. Açılış tarihi kesin olarak bilinmiyor. Ancak semt yaşlılarının ifadesine göre, 200 yıllık olduğu tahmin edilmektedir.

Romancı Pierre Loti'nin gelişine kadar semt sakinlerinin toplandığı basit ve küçük bir kahve olmaktan ileriye gidemeyen bu yer, bugün adını dünyaya duyurmuş ve çeşitli ülkelerden gelen turistlerin ilk ziyaret ettikleri yerlerden biri olmuştur. Pierre Loti, nefis manzarasıyla kendisini büyüleyen bu Kahveye sık sık gelir ve Haliç'e nazır bir masada meşhur Aziyadé romanını yazarmış. Bugün burası tipik bir Türk kahvesi haline getirilmiş ve kahvenin önüne Pierre Loti'nin küçük bir büstü konmuştur.

Ne var ki, şimdi, kahve, Pierre Loti'nin tasvir ettiği o içli, lirik ve romantik manzarasını, maziye karışan yıllarla birlikte kaybetmiştir, özellikle Pierre Loti'nin uzun uzun bahsettiği güzel ahşap köşkler, sayfiye evleri tarihe karışmış, yerini pis dumanlarıyla etrafın havası kirlenmiştir. Bu değişimi, en güzel şekilde Benoit Braun adlı bir Fransız yazarı dile getirmiştir.

Benoit Braun, kahveyi ziyaret anılarını şöyle anlatıyor:

«... Yokuşlardan tırmandık. Manzara, Eyüp'tekinden daha güzel... Yol boyunca, bitmek bilmeyen mezarlar var... İhtimamla hakkedilmiş kitâbeleriyle, metruk kırık, yadetikleri ölümlerin nisyanına katılan binlerce mezar...

Vadiden uzaklara bakarak, boşuna Pierre Loti'nin tasvir ettiği güzel ahşap köşklere, sayfiye evlerini bulmaya çalışıyorduk. Onların yerini kırmızı kiremitli çatılar ve duman savuran bacalarıyla fabrikalar almıştı. Bununla beraber bir adacık teşkil edecek kadar sarı çiçekli, dar bir saha gördüm.

Sonra çamurlara batarak tepeye, Türk tarzı giyinmiş genç bahriye subayının nargile içmeye, romanlarını tasarlamaya, belki de peçeye bürünmüş bir kadının, bir çocuğun yolunu gözlemeye gittiği kahveye gittik.

Küçük kahve, yerli yerinde duruyordu...»

Kerbela
Olayı

Öteki dinlerde olduğu gibi islâm dininde de, özellikle ilk yüzyıllarda, büyüklü küçüklü ve pek çok sayıda ihanet, menfaat, fazilet olayları meydana gelmiştir. Bu olaylardan bazıları, neden ve sonuç yönünden son derece önemlidir. O kadar önemlidir ki, keskin çizgilerle, islâm tarihinin yönünü değiştirenlere bile rastlanmıştır. Kerbelâ olayı da bunlardan biridir. Ancak, doğrusunu söylemek gerekirse, islâm tarihinde Kerbelâ'dan çok daha önemli olaylar bulunduğu halde, bunlardan hiçbiri İslâm dünyasını bunun kadar uzun süre ve bunun kadar yaygın ölçüde meşgul etmemiştir. Aslında belirli sınırlar içinde kalması gereken bir menfaat çekişmesinden başka birşey olmayan Kerbelâ olayı, çok çeşitli yan etkileri sonucunda zaman ve mekân içinde anısını bir çığ gibi büyüttükçe büyütmüş ve bu tarihin en büyük trajedisi olarak nesillerin ve milyonların yüreğine yerleş-

tirmiştir.

Üzerinden 1300 yıla yakın bir süre geçtiği halde, Kerbelâ olayı bugün bile pek çok Müslüman topluluklarında, heyecanını olduğu gibi korumaktadır. Olay adına düzenlenmiş törenler, oluşturulmuş gelenekler ise ilk zamanlardaki havasından hemen hemen hiçbir şey kaybetmeden sürüp gitmektedir. Özellikle Şii mezhebi mensuplarını çok heyecanlandıran Kerbelâ olayı, bunlar kadar değilse bile, Sünnî mezhebi mensuplarını da daima düşündürmüş, üzmüş, ağlatmış, onlar arasında da Kerbelâ'nın anısına bağlı birtakım gelenekleri sürdürüp gitmiştir.

Öte yandan, başta İran olmak üzere, İslâm edebiyatının belirli bir bölümü Kerbelâ'yı anlatan, Kerbelâ'ya ağlayan eserlerle doludur. Bunlar içinde en önemli yeri Hazret-i Hüseyin için düzenlenmiş mersiyeler oluşturur. «Vak'a-i Kerbelâ», «Vak'a-i Dilsûz-ı Kerbelâ» ve

Nilki Darengü
Hayat Tarih Mecmuası 1973, Sayı: 1. S: 35-40

benzeri başlıklar taşıyan bu çeşit mersiyeler içinde Türk edebiyatını süsleyenler de, sayısız denecek kadar çoktur. Fuzûlî'den başlayarak günümüze kadar süregelen Kerbelâ mersiyeleri içinde sanat değeri ve lirizmi pek üstün olanları da vardır. Sadece Kerbelâ konusunda yazdığı mersiyelerle şöhret kazanmış şâirlere bile rastlanmaktadır. 19. yüzyılın asker şâirlerinden Koniçalı Müşir Kâzım Paşa:

Düştü Hüseyin atından sahrây-ı
Kerbelâ'ya;
Cibrîl! Var, haber ver Sultân-ı Enbiyâ'y
a...

beytini içeren meşhur mersiyesiyle, zamanının gözde sanatkârları arasına geçmiştir.

Kerbelâ olayı, gerçi Milâd'ın 680. yılında meydana gelmiştir ama, bunun tarihî nedenleri ve kökleri daha önceki yıllara, Hazret-i Muhammed'in sağlığına kadar uzanır. Bilindiği gibi, Hazret-i Mu-

Şiiler, Hz. Hüseyin'in şehâdetini her yıl büyük törenlerle anar, bu arada dervişler kendi kendilerini yaralayarak, duydukları ıstırapı belirtirler.

hammed zamanında «İfk Vak'ası» diye anılan dedikodulu bir olay geçmiştir. Bir seferden Medine'ye dönen Hazret-i Muhammed, şehre vardığı zaman bir mahfe (*) içinde yanında seyahat eden genç ve güzel eşi Ayşe'nin kervanda olmaması üzerine telâşa düşmüş, onu aratmaya başlamıştır.

(*) Mahfe: Deve, fil gibi hayvanların üzerinde seyahat edenleri sıcak, güneş ve benzeri tesirlerden korumak için yapılan kafesli çadır sepet.

Ayşe, oldukça uzun bir zaman sonra, yanında genç bir adamla birlikte, Medine'ye gelmiştir. Onun ifadesine göre kendisi, bir ihtiyacı için, kapalı mahfeden çıkıp kervandan biraz uzaklaşmış; döndüğünde kervanı yerinde bulmamıştır. Mahfeyi taşıyanlar da, içinde Ayşe'nin bulunmadığının farkına varmamışlar, böylece boş olarak Medine'ye getirmişlerdir. Ayşe, ıssız çölde telâş içindeyken, arkadan gelen bu genç onu almış ve beraberinde şehre getirmiştir.

Peygamber, eşine güvenmektedir ama, başta Hazret-i Ali olmak üzere, bazı kimseler Ayşe'nin yalan söylediğini ve bilerek, kasten çölde kaldığını, böylelikle bu gençle buluştuğunu ileri sürmektedirler. Hazret-i Muhammed de bu

sözlerden kuşkulanmış ve bir süre Ayşe ile konuşmamıştır.

Aradan zaman geçmiş, herşey düzelmiş, bütün olup bitenler unutulmuştur ama Ayşe, bu iftiradan dolayı Ali'yi affetmemiştir. Çok uzun yıllar sonra halifelik nöbeti Hz. Ali'ye geldiği zaman, bunun karşısına en çok dikilenlerden biri de o olmuştur. Bu yüzden Muaviye'yi desteklemiş, Cemel savaşını yaptırmıştır, Ayşe, Ali'ye olduğu gibi, onun oğulları Hasan ve Hüseyin'e de düşmandır.

Neticede Ayşe muradına ermiş, Ali ile Muaviye arasında amansız bir mücadeleye başlamıştır. Bu mücadele sonunda Ali şehit edilecek, artık tahta geçen halifelik Muaviye'ye kalacaktır. Ali'nin büyük oğlu Hasan, sonraları Ayşe'ye ve Muaviye'ye sığınarak mücadele meydanından çekilecektir ama, küçük oğlu Hüseyin bu yola girmeyecektir. Zamanla Muaviye de ölecek, halifelik onun oğlu Yezid'e geçecek ve bu sefer mücadele, iki düşman babanın, iki düşman oğlu arasında yeniden alevlenecektir.

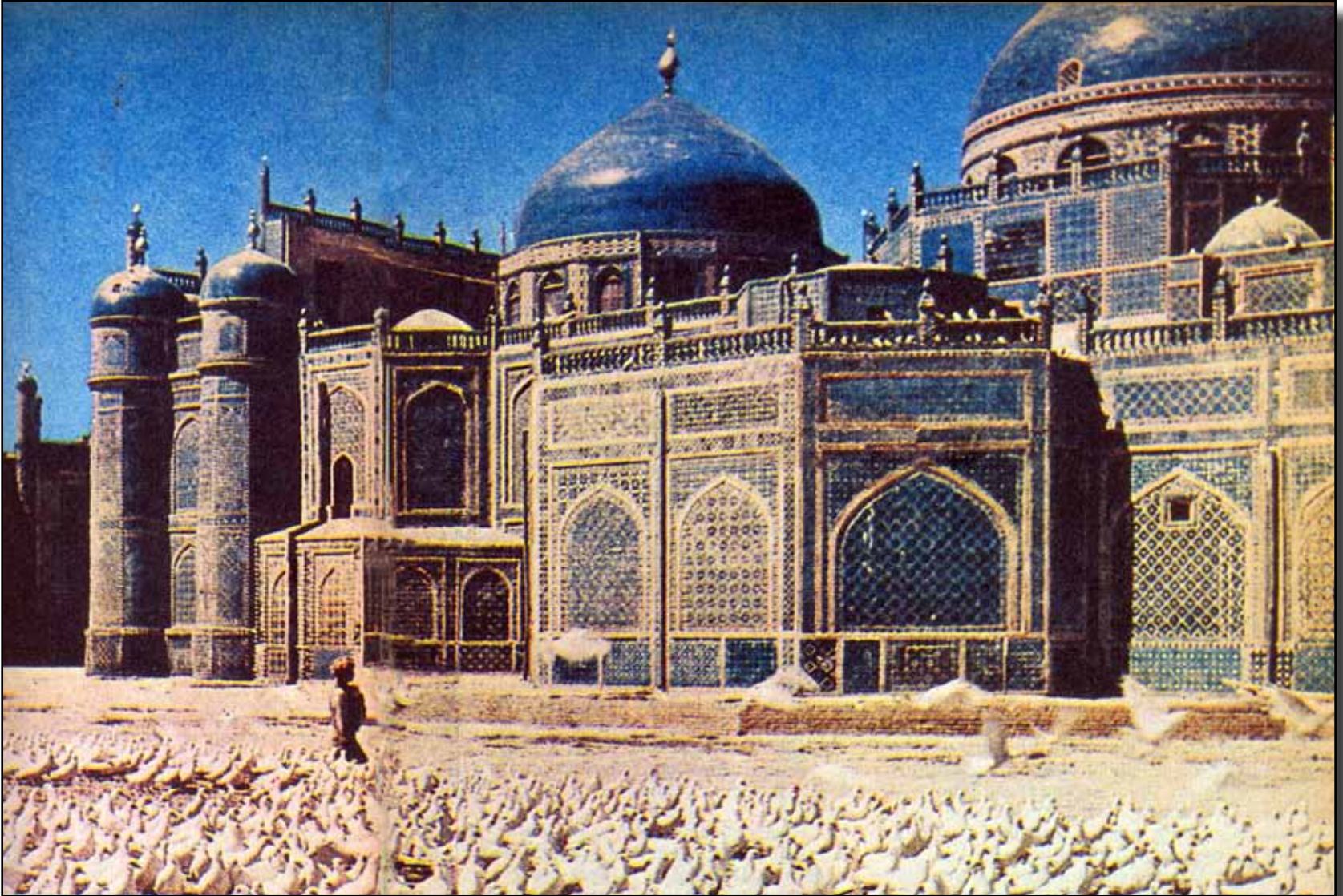
Kerbelâ olayı, Hüseyin'le Yezid arasındaki çekişmenin fecî ve acıklı sonucudur.

Muaviye ölüp de yerine oğlu Yezid halife olunca, bir zaman için sinmiş bu-

lunan Hazret-i Ali taraftarları, hiç olmazsa onun oğlu Hüseyin'i halife yapmak istediler. Hüseyin bu sırada Medine'de bulunuyordu, Yezid, Medine valisine, Hüseyin'i kendisine biat (*) ettirmesi yolunda emir gönderdi.

(*) Biat: Bağlılığını, itimadını bildirmek. Birisinin hakemliğini veya hükümdarlığını kabul etmek.

Hüseyin bu teklifi kabul etmedi; vali tarafından yakalanacağını anlayınca, bir gece gizlice Mekke'ye kaçtı. Küfe halkı, Ali'ye ve onun oğlu Hüseyin'e bağlı idi. Hüseyin'in, Yezid'in halifeliğini kabul etmeyişi onları cesaretlendirdi. Israrla, Küfe'ye gelmesi için mektuplar, elçiler yollamaya başladılar. Hüseyin, önce kendi adına bir elçi göndererek Küfeliler'den 15-20 bin kadar kişinin biatini kazandı. Durumun kötüye gitmekte olduğunu anlayan Yezid, aslında sevmediği bir kimse olmasına rağmen, Basra Valisi Ubeydullah'ı, Küfe valiliğine tayin etti. Ubeydullah'ın görevi, Küfe'de Hüseyin'in mümessili bulunan Müslim'i yakalayıp idam etmektir. Müslim ve Ubeydullah arasındaki mücadele çok heyecanlı oldu. Zaman zaman Müslim vaziyete hâkim olacak gibi göründü, fakat neticede valinin tuzağına düş-

Hazret-i Ali'nin, Afganistan'da, Mezar-ı Şerif'deki makamı.

tü, öldürüldü.

Mekke'de neticeyi bekleyen Hüseyin, Müslim'den ümit verici haberler almıştı. Öte yandan Yezid de bazı kimse-leri, onu öldürtmek için Mekke'ye yollamıştı. Bu vaziyet onu Kûfe'ye yollanmaya mecbur etti. Abbas, Kûfeliler'e güvenmenin doğru olmayacağını söyleyerek, Hüseyin'i oraya gitmekten alıkoy- mak istedi. Hiç olmazsa Müslim'in, idareyi tamamen eline aldığına dair bir haber beklemesini tavsiye etti. Eğer mut- laka Mekke'den ayrılmak istiyorsa, daha emin bir yer olan, Yemen'e gidebileceğini hatırlattı. Öte yandan, dost veya düş- man, Hüseyin'i mutlaka harekete geç- mesi için kışkırtanlar da vardı.

Hüseyin'in mutlaka Kûfe'ye gitmek- te direnişini önleyemiyen Abbas: «Hiç olmazsa yalnız git, çoluğunu çocu- ğunu burada bırak» dediye de bun- da da muvaffak olamadı. Hüseyin karı- sını, çocuklarını, ne kadar akrabası, ya- kını varsa hepsini beraberinde götür- mekte kararlıydı. Rüyasında büyükba- basını, yani Hazret-i Mu hammed'i gör- düğünü ve başladığı işi bitirmeye azim- li olduğunu söyleyen Hüseyin, kendisi- ni seven Mekkeliler'in göz yaşları arasın- da yola çıktı. Medine yakınlarından ge- çerken, Yezid'in valisi onun önünü kes- mek istedi; fakat geç kalmıştı. Hüseyin'e yetişemedi, o da böylece yoluna devam etti. Mekke ve Medine'deki taraftarları, Hüseyin'in bu mücadeleyi kaybedece- ğinden, böylelikle Ebü Tâlib sülâlesinin bütünüyle ortadan kalkacağından kor- kuyorlardı.

Kûfe'ye doğru yol aldıkları sırada kötü haberler, peygamberin torunu- nu üzmeye başladı. En güvendiği des- teği Müslim dâvayı kaybetmiş, öldürül- müştü. Ubeydullah Kûfe'de duruma ta- mamen hâkimdi. Şehrin ilerigelenleri, çeşitli menfaatler yüzünden, onun tara- fina geçmişler ve geniş yığınları da ar- kalarından sürüklemişlerdi. Dolayısı- yle artık Kûfe'ye ve Kûfeliler'e güvenmek mümkün olamazdı,

Bu arada, Arap edebiyatının en bü- yük şâirlerinden Farzad da, birgün yolda Hüseyin'in karşısına çıktı. Tered- dütler içinde sarsılmakta bulunan Hüse- yin, onun Kûfe'den geldiğini öğrenince, hem şehirdeki durumu, hem de kendi fikrini şâirden sordu. Farzad:

*— Kûfe halkının kalbi gerçi hâlâ se- ninledir; fakat ne çare ki, kılıçlan artık Ümeyye oğullarının emrindedir» diye- rek Yezid'in ve onun emrinde olanların kuvvetini imâ etti. Sonra bu sözlerine şunları da ekledi:

«— Kaza ne ise gökten inecektir.»

Hüseyin adamakıllı bulanmış- tı. Geri dönmeye karar verdi. Kendisi- ne kalsa dönecekti de. Lâkin Farzad'ın dediği gibi «gökten inmekte olan kaza» bir kere toprağa ve onun başına doğru yönelmişti.

Hüseyin'in dönmesine en çok kar- şı koyanlar, Müslim'in kardeşleriydi, in- tikam ateşi içinde yanan bu adamlar, peygamberin torununa:

«— Biz dönmeyeceğiz; sizin de yapa- cağınız şey dönmemektir.» dediler.

Bunun üzerine Hz. Hüseyin, mücade- le için kendisine katılmış olan ve olduk- ça kalabalık bulunan maiyetine döndü:

«— Bu iş artık pek ümitli görünmü- yor, fakat biz gideceğiz. Arzu etmeyen- ler benimle gelmesinler; kaderime or- tak olmasınlar.» diye konuştu. Pek çok kimse, bu sözü bekliyormuş olma- lı ki, derhal yanından ayrılıp Mekke ve Medine'ye doğru yollandılar. Şimdi çev- resindeki adamların sayısı büsbütün azalmıştı. Ailesi, akrabası olduğu gibi yanındaydı.

Birkaç gün sonra karşılına 10.000 kişi kadar oldukları tahmin edilen bir kuvvet çıktı. Bu kuvvet, Hur bin Yezid adlı bir adamın kumandasındaydı; göre- vi de Hüseyin'i kontrol altında tutmak- tı. Kûfe'ye gitmesine müsaade etmiyor, geri dönme teşebbüslerini de engelli- yor, uzaktan uzağa onu ve yanındakileri takip ediyordu. Hüseyin, çaresiz, kuzeye doğru yöneldi.

Bu sırada Hur bin Yezid, Kûfe'ye Ubeydullah'a haber salmış, durumu bildirmişti. Vali Ubeydullah, Ömer bin Sa'd adlı kumandanını Hüseyin'in üstü- ne gitmekle görevlendirdi. 4.000 kişilik bir kuvvetin kumandanı olan Ömer bin Sa'd, başka bir vazife için hazırlanmıştı; üstelik Hüseyin'e karşı saygısı da vardı. Kendisine verilen bu kötü görevi kabul etmemek için direndi. Lâkin valinin teh- ditleri sonunda mecburen ona boyun eğdi; ordusu ile Hüseyin'in üstüne yürü- mek üzere yola çıktı.

Hüseyin, kuzeye çıka çıka Kerbelâ yakınlarına gelmiş, ancak burada ken- disine iyi bir savunma yeri bulamamıştı. Hur bin Yezid, onu hem bu imkânlardan mahrum bırakmış, hem de Fırat nehri ile olan bağlantısını kesmişti.

Ömer bin Sa'd nihayet, kuvvetleriyle birlikte çıkıp Hüseyin'in karşısına geldi. Bu büyük kuvvetle kendi küçücük kuv- vetini görüp ölçen Hüseyin, yanında ka- lan son askerlere de, geri dönmeleri- ni ısrarla teklif etti. Ama onlar bunu şid- detle reddettiler.

Hüseyin, pek yakınlarında mev- zi almış bulunan Ömer bin Sa'd'a ve ya-

nındakilere seslendi:

«— Ben buralara kadar sizlerin, Kûfeliler'in çağrısı üzerine geldim. Ma- dem ki beni istemiyorsunuz, o halde yo- lumu açın da geri döneyim.»

Ömer bin Sa'd, bir türlü gönül yatma- yan bu kötü görevden kurtulacağı için memnundu. Durumu Ubeydullah'a bil- dirdi. Gelen cevap başlangıçta oldukça ümit vericiydi. Ubeydullah, kumanda- nına «Hüseyin, Yezid'e biad etsin» tekli- finin göndermişti. Sa'd, büyük bir mem- nunlukla buriu Hüseyin'e bildirdi. Bu konu üzerinde ikisi, karşı karşıya gele- rek, birkaç defa uzun uzun konuştu. Hüseyin, resmen biat etmeyi değil de, Şam'a gidip Yezid'e teslim olmayı, bun- dan sonra da onun uygun göreceği her- hangi bir Müslüman ülkesinde, bir daha hiçbir dâva gütmeden çoluk çocuğuy- la yaşamayı kabul ediyordu. Ömer bin Sa'd, Hüseyin'e karşı yüklenmiş oldu- ğu bu kötü görevden kurtulmuş olma- nın sevinci içinde, Hüseyin'in şartlarını Ubeydullah'a ilettiler.

Hüseyin'le Ömer bin Sa'd'ın bu buluşmalarında, onun, Ömer'i ken- di tarafına çekmek için gayret harcadı- ğı; Ömer'in de kalben buna meyilli ol- makla beraber, çeşitli sebepler yüzün- den buna cesaret edemediğinden, razı olmadığı yolunda bazı söylentiler vardır. Peygamberin torunu, bu torunluk sıfatı- na güvenerek, Kûfeli askerlerin bir anda kendine katılacağını da ummuş, son ümit olarak bunu beklemiş; lâkin bu ko- nuda da tam bir hayal kırıklığına uğra- mıştır.

Kûfe valisi Ubeydullah, başlangıç- ta, Hüseyin'in teslim olma şartlarını ka- bul etmiştir. Ancak Şâmir adlı bir mü- nafık işe karışarak Ubeydullah'm zihnini çelmiş; bunun üzerine Kûfe valisi, Ömer bin Sa'd'a «Hüseyin'i kayıtsız, şartsız tes- lim al» haberini yollayınca o da, buna is- ter istemez uymak zorunda kalmıştır,

Ubeydullah'm emrini Ömer bin Sa'd'a getiren bizzat Şâmir'di. Şâmir'in bir gö- revi de Ömer'i kontrol altında bulun- durmak ve eğer işte gevşekliğini görür- se, emir ve kumandayı ondan almak- tı. Ubeydullah'tan gelen emir Hüseyin'e bildirildi. Hüseyin'in son ümitleri de kı- rılmıştı. Teslim olma teklifini kabul et- medi. Hicrî tarihle, günlerden 9 Mu- harrem 61'di. Bir gün düşünmek için Ömer'den mühlet istedi. Kendisine iste- nen mühlet verildi.

Hüseyin o gece yanındakilere son bir defa, artık ayrılmalarını ve kendi yü- zünden hayatlarını tehlikeye atmama- larını rica etti. Onlar aynı mertlik ve vefakârlıkla bu teklifi, kesin olarak red-

detteler. Ailesi fertlerinden bir kısmı ağlıyor, dövünüyorlardı. Hüseyin, tam bir soğukkanlılık ve tevekkül içinde, onları teselliye çalıştı. Ertesi gün öleceğini sezmişti. Yamndakilerle birlikte hemen bütün geceyi Allah'a dua ederek geçirdi.

Ertesi gün 10 muharremdi (10 ekim 680 m.). Ölüm muhakkaktı; çünkü iki düşman arasındaki kuvvet dengesi, gü-lünç denilecek kadar ölçüsüzdü. Karşıda binlerce asker ve kendi safında yetmişi bile bulmayan ölüm gönüllüleri.

Günün erken saatlerinde iki düşman kuvvet savaş düzenine girdi. Hüseyin, bulunduğu yerin üç tarafına çukurlar kazdırmış, buralarda ateşler yaktırmıştı. Böylelikle düşmanı, kendisine sadece bir cepheden hücum edebilmeye mecbur edecekti. Sancağını, kendisini bu seferden caydırmak için çok uğraşmış olan, ama muvaffak olamayınca sonuna kadar yanından ayrılmayan Abbas'a verdi. Kokular süründükten sonra atına bindi. Arkasını çadırlarına vererek düşmanlara doğru yöneldi. Bir elinde de Kur'ân-ı Kerîm vardı.

Şâmir, Hüseyin'in çadırlarının arkasında yanan ateşleri görünce ortalığı kızıştırmak için, onunla alay etti ve şöyle bağırdı:

«— Ey Hüseyin acelen ne? Daha kıyamet kopmadan, yeryüzünde iken ateşe girmişsin!...»

Hüseyin soğukkanlılığını korumaya çalıştı. Hâlâ, onların insafa gelececeklerini umuyor olmalı ki, Şânjir'e ve yanındakilere karşı yüksek sesle bir konuşma yaptı:

«— Niçin böyle insafsızlık ediyorsunuz? Dedi. Ben, hepimizin peygamberi olan Hazret-i Muhammed'in kızının oğlu, yani torunu değil miyim? Şehitlerin serdarı olan Hazret-i Hamza benim babamın amcası değil midir? Resulümüzün, benim ve kardeşim için, «Cennet halkı çocuklarının seyyidleridir ve sünnet ehlinin göz-bebekleridir,» dediğini bilmiyor musunuz? Gelin bu kötü işten vazgeçin...»

Bu sırada Hüseyin'in saflarından, Bübeyr ileri fırlamış, bu nasihatları tamamlayacak bir konuşmaya başlamıştı. Şâmir, buna bir ok atarak karşılık verdi. Ortalık karışmaya başladı.

O anda beklenmeyen bir olay meydana geldi: Hüseyin'i Kûfe'ye girmekten de, geri dönmekten de meneden ve günlerce peşinden gelip onu kuzeye çıkmaya zorlayan Hur bin Yezid, bu nisbetsiz savaştan derin bir eza duydu ve koşup Hüseyin'in tarafına geçti. Bu hareket, hâlâ büyük tereddütler içinde bo-

calamakta bulunan Ömer'in üzerinde menfi bir tesir yarattı; hırsıyla hücum emrini verdi.

Savaş, başlangıçta, Arap geleneklerine uyularak teke tek şeklinde yürütülüyordu-. Bu şekilde devam edilirse kısa zamanda durumun aleyhlerine döneceğini aplayan Kûfeliler, kısa bir zaman sonra bundan vazgeçip toplu hücumla geçtiler; çünkü teke tek çarpışmada büyük zayıat verdiklerini görmüşlerdi.

Vuruşma öğleye kadar sürdü. Hz. Hüseyin'in askerleri çok azalmıştı. Kalkanlar onun etrafında toplandılar, vuruşma vuruşma onlar da tükendi. Bu sırada sadece bir kişi, Dahhâk adlı biri, Hüseyin'in iznini alarak, savaşı terketti, kaçıp kurtuldu. Pek az kaldıklarını anlayınca Hüseyin atından indi, kılıcını çekerek o da vuruşmaya katıldı. Ancak dört, beş kişi idiler. Kûfeliler, isteseler, Hüseyin'i bir hamlede öldürebilirlerdi. Belki istiyorlardı da. Ancak içlerinden hemen hiçbiri onu kendi kılıcı ile vurmuş olmak vebalini yüklenemiyor gibiydi. Ömer, herşeye rağmen biraz açıktan alıyordu. Şâmir, böylelikle işin sonunun alınamiyacağını anlayınca yanındakilere şiddetli emirler verdi. Ancak bu kesin emirden sonradır ki Zur'a isimli bir subay Hüseyin'e ilk kılıç darbelerini indirdi. Yere düşen Hüseyin zorlukla kalkıyordu ki, Sinan adında başka biri harbisini peygamberin torunun vücuduna sapladı. Bununla da yetinmedi; kumların üstünde can çekişmekte olan Hüseyin'in üstüne atıldı ve kılıcım çekerek, herkesin engin sevgi ve saygı duyduğu başını gövdesinden ayırdı, öteki askerler bir anda, yırtıcı kuşlar gibi, yerde yatan şehidin başına üşüştüler. Üstündeki eşyayı yağmalamaya koyuldular. Yağmacılar bundan sonra ailesinin bulunduğu çadırlara daldılar. Kavgaya doğuş ne buldularsa aldılar. Hüseyin'in oğlu Ali de bir çadırda, ağır hasta olarak, yatmaktaydı. Tam onu da öldüreceklerdi ki Ömer bin Sa'd bunu haber aldı ve mâni oldu. Hattâ yağmalanan eşyadan çoğunu tekrar kadınlara iade ettirdi.

Daha önceleri Hüseyin'in ve kuvvetlerinin mevzilendiği yerle, pek yakınlarında bulunan Fırat nehri arası, Hur'un ve Ömer'in askerleri tarafından kesilmişti. Bunun sebebi, Hüseyin'i ve arkadaşlarını susuz bırakmak ve onları böylelikle de perişan etmektir. Suyla olan bağlantılarının kesik olması dolayısıyla Hüseyin'in su sıkıntısı çektiği muhakkaktır. Ancak bu sıkıntının, sonraları efsâneleştiği şekilde, aşırı olduğuna dair tarihlerde kesin kayıtlar yoktur. Bu arada kayda değer önemli bir nokta

da, Hüseyin tarafının, kendisi de dahil, 72 ölü, karşı tarafın da 88 ölü vermiş olmasıdır ki; birincilerin, bir, iki kişi hariç, hepsinin şehid oldukları düşünülürse, bunların ne kadar imanlı ve fedakârca çarpıştıkları ortaya çıkar. Bu çarpışma, belki de, tarihin, kuvvet dengesi bakımından, en nisbetsiz savaştır.

Tarihler, Hüseyin'in kesilmiş başı getirilip de önüne konduğu zaman, Kûfe Valisi Ubeydullah'ın hınçla elindeki değneği onun dudaklarına vurduğunu; bu çirkin davranış karşısında orada bulunan bazı kimselerin ona:

«— Çek değneğini, çünkü şimdi senin vurduğun bu dudaklara, Hazret-i Muhammed'in dudakları pek çok defalar sevgiyle değmiştir.» dediklerini kaydederek.

Hüseyin'in kesik başı, Ubeydullah tarafından, Yezid'e sunulmak üzere Şam'a gönderilmiştir. Yezid'in, bu kesik başı nasıl karşıladığı konusundaki söylentiler ise değişiktir. «Yezid» kelimesini bir küfür, hakaret, lanet senbolü olarak asırlara mal edenlere göre, ikinci Emevî halifesi bu armağandan son derece memnun olmuş, onu getirenlere büyük mükâfatlar vermiştir. Bunlar, daha çok Kerbelâ olayının efsaneleşmesine, geleneklere, törenlere yol açmasına imkân sağlayan kaynaklardan ve zaman içinde doğup gelişmiş ve bir tarih gerçeği gibi görülmeye alışılmış söylentiler olsa gerektir.

Belgelere dayalı, daha güvenilir kaynaklar ise, huzuruna getirilen başı bir süre ibret ve elemle seyrettikten sonra Yezid'in:

«— Hüseyin'i öldürmemiş olsaydınız daha memnun olurum. Allah, işi bu dereceye getiren Ubeydullah'a lanet etsin!...» Diyerek ağladığını ileri sürerler. Yezid'in, perişan bir durumda Şam'a getirilen Hüseyin'in ailesi fertlerini giydiren kuşandırdıktan, her türlü ihtiyaçlarını temin ettikten sonra Medine'ye gönderdiği ise kesin bir gerçektir.

Öte yandan Ubeydullah'ın ve Şâmir'in; Hüseyin'e, çocuklarına ve etrafındaki bir avuç insana reva gördükleri kanlı zulmü sadece kendi insiyatifleri ile yapabilmiş olacakları da, üzerinde durulması gerekli noktalardan biridir. Ubeydujlah'ı asla sevmeyen Yezid'in Hz. Hüseyin'i ortadan kaldırma meselesini ona vermekle, bir taşla iki kuş vurmak istediği de düşünülebilir. Böylelikle hem en büyük rakibinden kurtulmuş olmakta, hem de bu kötü işi bir düşmanına gördürmekle onu çağının ve gelecek yüzyılların Müslümanlar'ı gözünde ebedî bir lanete mahkûm etmektedir.

Bithynia Neresi?

Fikret Alkan (Arkeolog)

Bursa'da Zaman. Ekim 2015, Sayı: 16. Sayfa: 92-93

Toponomi bilimi, yer adlarının incelendiği bilim dalıdır. Yer adları bilimi, adların köken, anlam, yapı bakımından açıklamak için çalışır.

Yer adlarının değişmesinde rol oynayan faktör, tarih boyunca kavimlerin hareketi olmuştur. Halkların hareketleri, birbirlerini etkileyerek yer değiştirmesi, tarihin akışında, kültürlerin etkileşiminde önem taşır. Bu durumu en doğru tanımlayan olgu ise "göç" olmalıdır. Yer değiştiren toplulukların, politik ve kültürel dinamiklerinin yayılımında "göç olgusu"; toplulukların bir diğerini ortadan kaldırması, esir alması veya asimile etmesi ile var olacağı gibi, bazen de yerleşik topluluk kendi içine dış göçlerden aldığı yabancılarla benliğini değiştirmeden yaşayabilir. Bu sonuçları ön atan nedenler ise istila, savaş, doğal afetler olarak sıralanırken, nedenlerin mevcut yerleşimde yaşama imkânlarının yeterli olmaması, yaşama elverişli, standartları yüksek bir yer arayışına geçme talebi olmalıdır.

Bu bağlamda, tarihte çağları değiştiren göçlerin bulunduğu gibi Tunç ve Demir Çağlarını ayıran da bir göç hareketi ile kavimlerin yerinden oynamasıdır. Bithynler'in Anadolu'ya gelişleri de bir göç hareketinin sonucudur. Bithynler'in

göçüne geçmeden önce, göçleri yaşayan toplulukların içinde bulunduğu dönem hakkında bilgi vermek, daha net sonuçlara ulaşmamızı sağlayacaktır.

M.Ö İkinci binin başında arkeolojik veriler yeni keramik çeşitlerini içermektedir. Bu tabakalarda ayrıca bir de kül kalıntılarına rastlanması bir değişimin açık habercisidir. Değişimin Homeros tarafından "Akhaioslar" olarak gösterdiği bir kavmin Yunanistan'a girişiyle tanımlanır, ilk araştırmalar Akhalar'ın kökenini Orta Avrupa'dan gelen indogermanlar olarak işaret etse de, buluntuların coğrafi bölgeler arasında yapılan karşılaştırmaları (Attika ve Troia seramikleri) söz konusu kökenin Batı Anadolu olabileceğini belirtir.

M.Ö. 13. yüzyıl sonları ile 12. yüzyılın başlarından itibaren, Anadolu ve çevresinde zayıflayan Hititler ve Ege havzasında bulunan Myken Uygarlıkları, Doğu Akdeniz yerleşimlerinde kaosa neden olmuştur. Troia Savaşı'ndan sonra MÖ 3. binden beri Anadolu kapılarının en önemli kalesi yıkıldığında göç edenler engel tanımaksızın Mısır'a kadar hareket etmişlerdir. Sözünü ettiğimiz göç dalgası yalnız planlı bir askeri bir harekât ile değil, kadın erkek, çocuk çocuk sistemsiz bir göç ile yaşanmış-

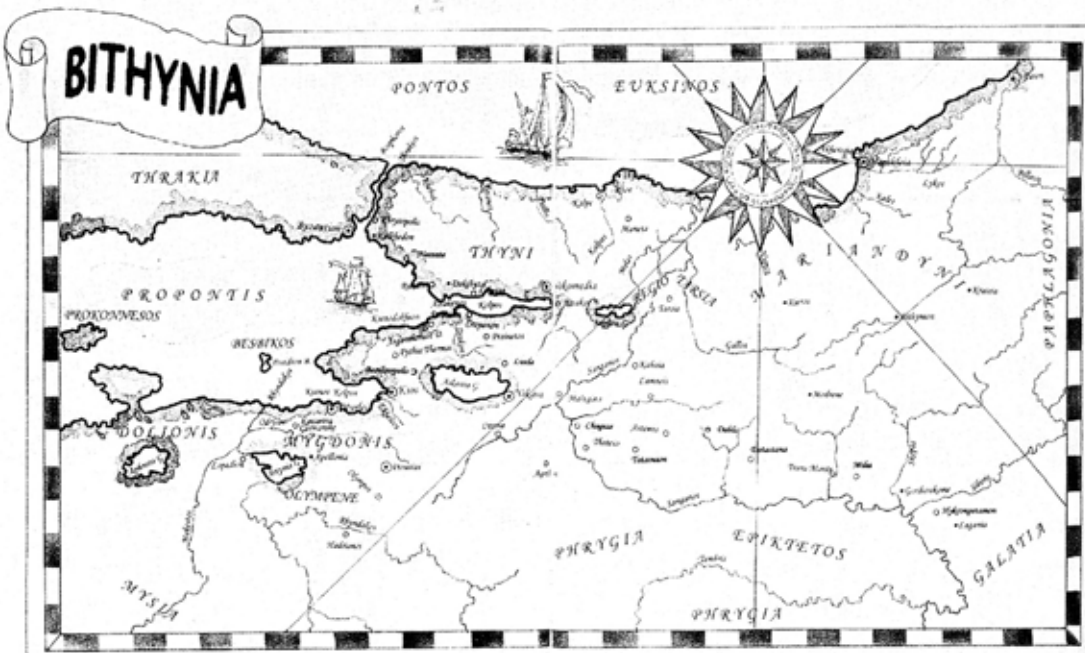
tır. İki farklı dalga halinde Mısır kapılarını zorlayan insan yığınları, ancak Mısır firavunları Meneptah ve Üçüncü Ramses tarafından yenilgiye uğratılarak durduruldular.

Anadolu'da göç hareketinin yaşandığı yüzyıllarda (MÖ 1200-700) hiçbir yazılı eser gösterilemediğinden Anadolu arkeolojisi için bu dönem "karanlık çağ" olarak adlandırılır. Bu durumda göç dalgalarının izlerini ancak göçten direkt ya da dolaylı olarak etkilenen komşu kültürlerin kaynaklarından öğrenmek durumundayız. Ugarit ve özellikle Mısır kaynakları "deniz kavimleri" olarak adlandırdıkları bu halkları ve savaşları kayıt altına almıştır.

Peki bu Thrak kabileleri aslında nerede yaşıyordu, nereden geliyordu, niçin göç ediyordu? Bu sorularımızın cevapları ile başlayalım. Thrakia dediğimiz bölge Karadeniz, Ege ve Marmara ile çevrili Bulgaristan ve Batı Trakya ile İstanbul'un Anadolu yakasını kapsar; batı sınırı kimi araştırmacılar için Axios (Vardar), kimi araştırmacılara için de Stymon (Struma) Nehri olarak ve kuzey sınır da ise Tuna Nehri kabul edilir. Karpat Dağları'na kadar da Thrak izleri görülmektedir. Güneydoğu Avrupa'da görülen Tunç Çağı'na ait seramik buluntuların Kuzeybatı Anadolu kökenli olarak tanımlanması, bölgesel olarak iki komşu halkın etkileşimini daha eski çağlarda uzatmaktadır.

Thraklara ait 50 kadar kabilenin olduğu ve en ünlü kabilenin de Thyn kabilesi olduğu bilinmektedir. Herodot ise kökenleri mitolojide Orpheus'a dayanan Thrakların, birleşebilmeleri durumunda Hintlerden sonra dünyanın en büyük halkı olarak tanımlar.

Dağlık ve tarımsal arazisi az olan Yunanistan bölgesinde yaşayan kavimler, daha iyi yaşam şartları elde edebilmek için göç ettiler. Ege Denizi çevresindeki güçlü Myken Uygarlığının çökmesi de deniz ticareti ile ithal edilen bakır ve kalay alınamayınca tunç yapımı da müm-

kün olmamıştır. Buna karşılık demir ise ormanlık arazide odun kömürü ocaklarında ergitilerek kolayca üretiliyordu.

Bölgede Bithynler'den önce ve kraları Amykos'un yönetiminde yer alan Bebrykoslar'ın da, konuştukları dil ile Thrak kökenli olduklarını anlıyoruz. MÖ 10 ve 8. Yüzyıllarda İskit akınlarından kaçan Bithynler, bölgeye yerleşmiş ve bölgeye Biön adını vererek Bithyn "Thin yurdu" veya "Thyn ülkesi" anlamına çevirerek Bithynia adını vermişlerdir.

Bithynia, coğrafi bir bölgeye verilen bir isimdir. Adını içinde yaşadığı kavmin adından almıştır. Sınırları, Antik coğrafyacı Strabon'dan alarak tarif edelim: "Bithynia Bölgesi doğuda, Paphiagonialılar ve Mariandynler, Epiktetonlar kuzeyde, Sangarios Irmağı'nın döküldüğü yerden Byzantion ve Khalkhedon Denizi'nin ağzına kadar Pontos Denizi; batıda, Propontis; güneye doğru Mysia ve Hellespontos Phrygia'sı olarak da adlandırılan Phrygia Epiktetos ile sınırlanmıştır. ...Bithynialılarla Phrygialılar ve Mysalılar hatta Kyzkos dolaylarındaki Dolionlar ve Mygdonlar ve Troialılar arasındaki sınırı belirlemek zordur ve her kabilenin diğerinden ayrı olduğu gerçeği kabul edilmiştir. Strabon ve diğer antik kaynaklar-

dan edindiğimiz bilgiye göre, kuzeyde Karadeniz kıyıları doğuda ise Filyos Çayı, (Zonguldak'ın batı kıyılarına kadar uzanır) Paphlogonia, batıda Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakası (Kalkhedon dâhil olmak üzere) güneyde Uludağ ve Orhaneli Çayı ile sınırlandırılmıştır. Skylaks ve Kse-nephton'un günümüzde Gemlik olan Kios'u ve Bithynia-ly tarihçi Arrianos'un da Nikaia'yı (İznik) Mysia içinde göstermesi, erken tarihlerde Bithynia sınırlarının daha küçük bir çizgiyle Filyos Çayı-İzmit hattında kaldığını göstermektedir.

Homeros göçmen kavimlerden Phrig ve Mysalılardan bahsederken, Herodot Bithynlerin Stymonia nehri (Bulgaristan'dan geçerek Yunanistan'ın Orfani körfezinde denize dökülür) kıyısında yaşadıklarını, Strabon ise Phrig ve Mysalıların arasında kalan bölgede sınırlarının keskin olmadığından söz eder. Ancak bilinen Phrig ve Mysa halklarından sonra bu topraklara girdikleridir.

Bithynia MÖ 5. yüzyılın ikinci yarısında Doidalsos tarafından kurulmuş, MÖ 297'de ise Zipoites krallığını ilan etmiştir. Yunan medeniyetinin izleriyle kendi adlarını taşıyan Hellen kentleri inşa ettiler, ilk krallar çocuklarının da isimleri-

ni Thrak kökeninden seçtiler. 4. Yüzyılın sonlarında Nikomedes bir Grek adıydı ki bu da Yunan kavimleri ile yaşanan iyi ilişkilerin ve etkileşimin göstergesidir. MÖ 74'te IV. Nikomedes krallığını veraset yolu ile Roma'ya ve Bithynia MÖ 64'te Roma'nın Bithynia-Pontus Eyaleti oldu.

Görülüyor ki Bithynia, her göç hikâyesi gibi, halkların daha rahat şartlarda yaşamlarını sürdürebilmek adına, doğdukları yerleşimleri terk etmek zorunda kalmaları ve yeni yerleşimlerinde getirdikleri kültürel öğelerin yanında, kendi kültürlerini katmalarıyla oluşmuştur. Bunun sonucunda Bursa, İznik ve birçokları gibi günümüze ulaşan güzel kentlerin varlığına sebep olmuşlardır. Yaşadığımız yerleşimde bize kalan izleri ve korumak, yaşatmak ve devamlılığını sağlamak da bizim görevimiz olmalıdır.

KAYNAKLAR

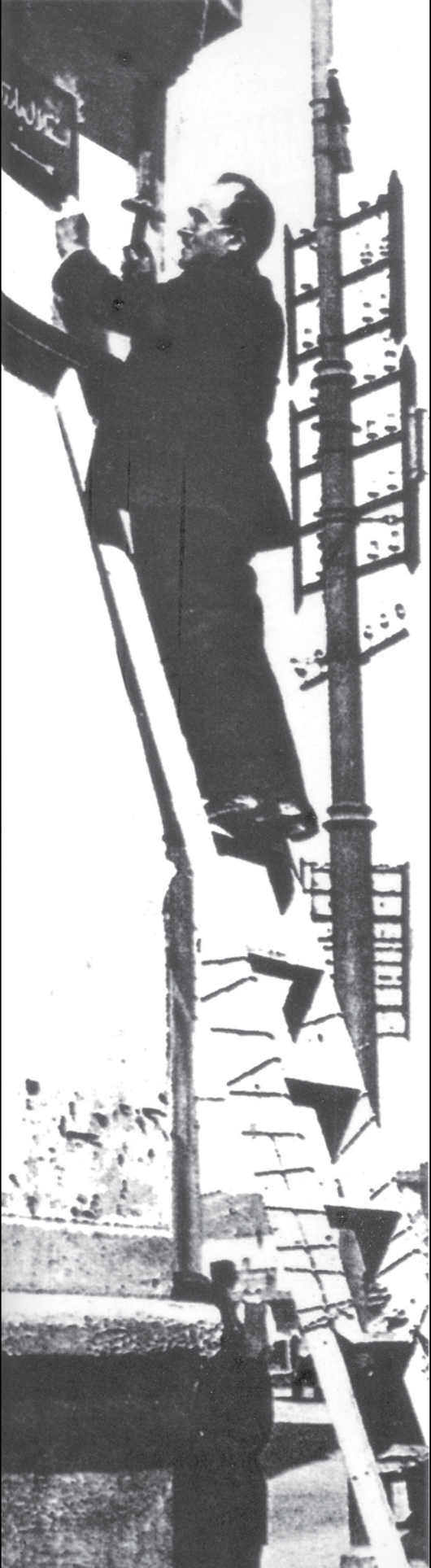
1. POLATEL, Oğuz; "Nikomedia'dan İzmit'e Bir Kent Adının Dönüşümü", History Studies, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, 2012.
2. KOPARAL, Elif; "Göç Olgusunun Arkeolojik Materyal ile Tanımlanması: İon Göçleri Örneği", Mersin Üniversitesi Kilikya Arkeolojisini Araştırma Merkezi, KAAM Yayınları: OLBA XII, Mersin 2005, s. 5-6
3. MANSEL, Müfit; "Ege Yunan Tarihi" TTK Yayınları, 1963, Ankara.
4. MEMİŞ, Ekrem; "Aka Medeniyetinin Doğuşu, Gelişmesi ve Çöküşü", Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi, İzmir, 1995.
5. AKURGAL, Ekrem; "Anadolu Kültür Tarihi" Tübitak Yayınları, Ankara 2005.
6. MEMİŞ, Ekrem.; "Eskiçağ Türkiye Tarihi" Çizgi Kitapevi, Konya 2007.
7. SAYAR, Mustafa H.; "Trakya-Kavşaktaki Durak" Arkeoatlas Özel Koleksiyon, 2012/01.
8. ÖZDEMİR, Hakkı Fahri.; "Demir Çağı: Başlangıcı ve Başlatıcıları, Anadolu'ya Etkileri Üzerine", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, 2007.
9. GÜÇLÜ, Deniz; "Antik Bithynia Bölgesinin Tarihsel İçerikli Yazıtlar Katalogu ve Tarihçesi", Akdeniz Üniversitesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2007, s. 3'
10. STRABON "Geographika-Antik Anadolu Coğrafyası" XII.4.1 Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2012.
11. UMAR Bilge., "İlkçağda Türkiye Halkı", İnkılap Kitapevi, İstanbul 1999.

Sokak İsimleri

Nasıl verilir?di?

Nüfusun hızla arttığı İstanbul'da şehrin sokak ve mahalleleri için nasıl isim seçilirdi?

Osmanlı'nın sokaklara isim vermede bir yöntemi var mıydı? Yoksa kendiliğinden, tesadüfi olarak mı konuyordu? Bildiğimiz, şimdi olduğu gibi siyaset rüzgârlarının dönmesiyle sokak isimlerinin değişmiyordu. Zaten siyaseti yapan padişahı. Bunun dışında başka bir iktidar olmadığı gibi muhalefet de yoktu. Yakın tarihin önemli olaylarından olan Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra bile, devletin onlarla ilgili yer adlarını değiştirmek gibi bir endişesi olmamıştı.

İstanbul'un fethinden sonra ilk olarak Anadolu'nun ve Trakyanın birçok köyünün halkı İstanbul'a getirilerek yerleştirilmişlerdi. Örneğin Çarçamba'dan getirilen halk bugünkü Çarşamba semtine, Aksaray'dan getirilen halk bugünkü Aksaray semtlerine yerleştirilmişlerdi. Bunlar gibi birçok semte yerleştirilen halkın getirildiği köyün adları verilmişti.

Öte yandan Et Meydanı, Orta Çeşme, Orta Cami gibi Aksaray'daki eski Yeniçeri kışlasını hatırlatan isimler bugün de kullanılmaktadır. Yer adlarının değiştirilmesi İkinci Meşrutiyet inkılâbıyla başlamıştır. Bazı caddelere ve mekânlara Meşrutiyet, Meclis-i Mebusan, Kanun-i Esasi adlarının konmasının açtığı çığır Cumhuriyet'ten sonra Kuva-yı Milliye, Halaskar Gazi, Cumhuriyet, Mustafa Kemal daha sonraki yıllarda İnkılâp, Atatürk, İsmet Paşa, İnönü, Fevzi Paşa, Yirmi yedi Mayıs, Yirmi sekiz Nisan, Hürriyet, Cemal Gürsel, Turan Emeksiz, Evren gibi cadde, sokak, meydan adları ile devam etmiştir.

Öte yandan semtte bulunan cami ve mescit isimleri de bulunduğu sokaklara verilmiştir. Örneğin; Asmalı Mescit, Kirazlı Mescit, Kumrulu Mescit, Nallı Mescit, Burmalı Mescit, Alaca Minare, Tahta Minare, Havuzlu Mescit gibi.

Ayrıca semtte bulunan bakkal ve çeşme gibileri de sokaklara isimlerinin verilmesini sağlamıştır. Örneğin; Aynalı Bakkal, Söğütlü Bakkal, Söğütlü Çeşme, Ayrılık Çeşmesi, Acı Çeşme, Acı Musluk, Kazlı Çeşme, Sormagir, Kadıyoran, Sanki Yedim, Ahım Şahım, Çık Salın, Bayıldım, Beyceğiz, Beyciğim gibi.

Gelecek Sayıda: İstanbul'daki Semt İsimleri Nereden Geliyor?

Karikatürlerle Cumhuriyet

Ragıp İnceşadır
İstanbul Erkek Liseliler Derneği Dergisi.
Sayı 17. Şubat 2014, Sayfa: 24-31

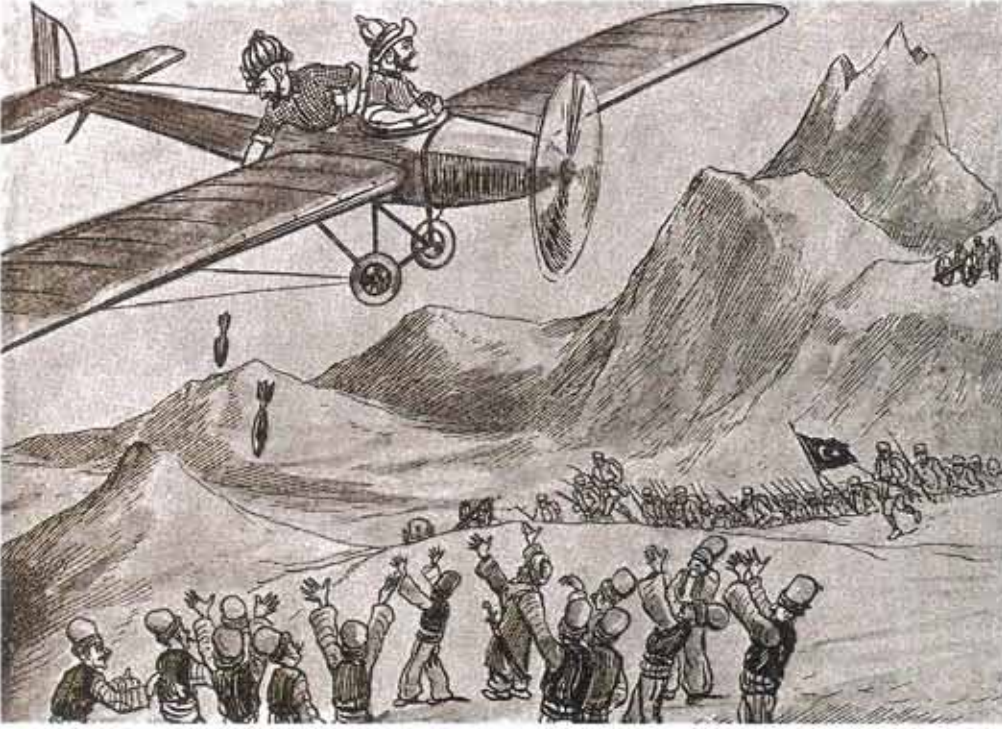

1923

1925

1930

"Gözlerimiz yolda kaldı;
Loçan'dan Eistanbul'a: Gelin Alayı"
Ramiz Gökçe, Akbaba

-Şeriat isterük.
"Fethi Bey'e (Serbest
Fırka Reisi) ve avenesine
Noel Hediyesi..."
**Ramiz Gökçe,
Akbaba**

"Teperen inme de var"

ŞEYH- Ac kaldık diye bağırmayın, işte bize ekmek atacaklar yetiştii!

KARAGÖZ- Onları bekleme iblis herif, onlar seni kışkırttılar. Şimdi hududun ötesinde keyfike-
line bakıyorlar. Bir dakika bekle. Bakalım imanım teyyare sana ekmek mi veriyor, bomba mı?

Anonim, Karagöz

"Yeni bir yavru doğdu"
CELAL BAYAR- Yavrum adını "Kemalizm" diye
koydum, asıl adını da moda uygun olsun diye
"Demokrat" koysam, beğenir misin?
Ramez Gökçe, Yeni Sabah

"İmtiyazsız, sınıfsız
bölünmez bir kütleyiz"
Necmi Rıza Ayça, Akbaba

1940

1943

1945

1945

1950

MÜHENDİS- Aferin Boharaçi, taşları güzel istif etmişsin.
BOHOR- Elbette paşa, İstanbul'da istifçiydim.
Ramez Gökçe, Karikatür

"CHP'de tamirat"
-Nasıl olsa
pençelenecek, hiç
olmazsa elimle
yapayım!
**Ramez Gökçe,
Mizah**

Bedri Koraman,
Milliyet

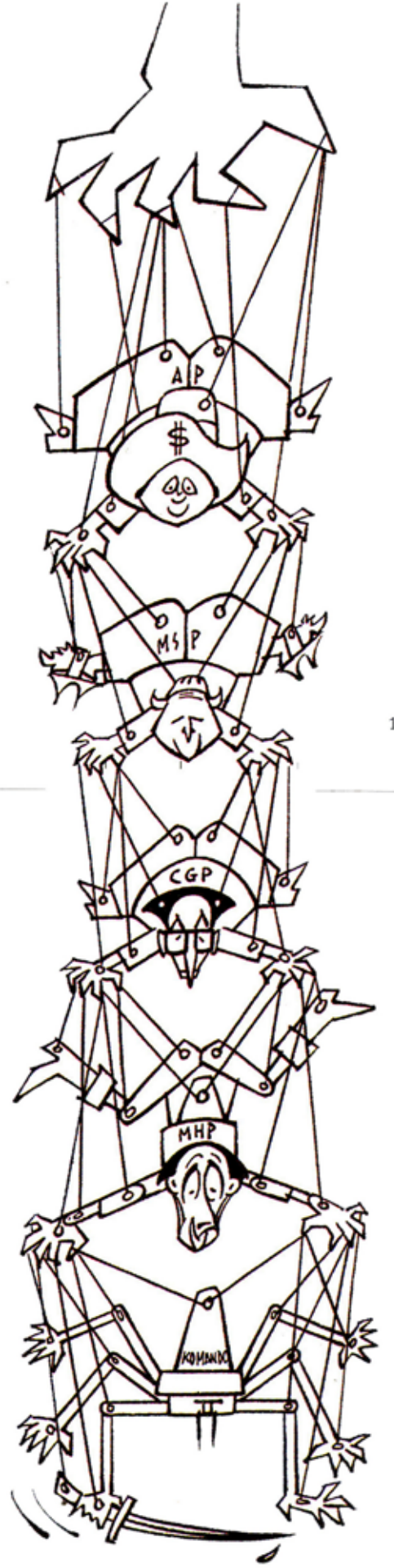
Turhan Selçuk,
Cumhuriyet

1966

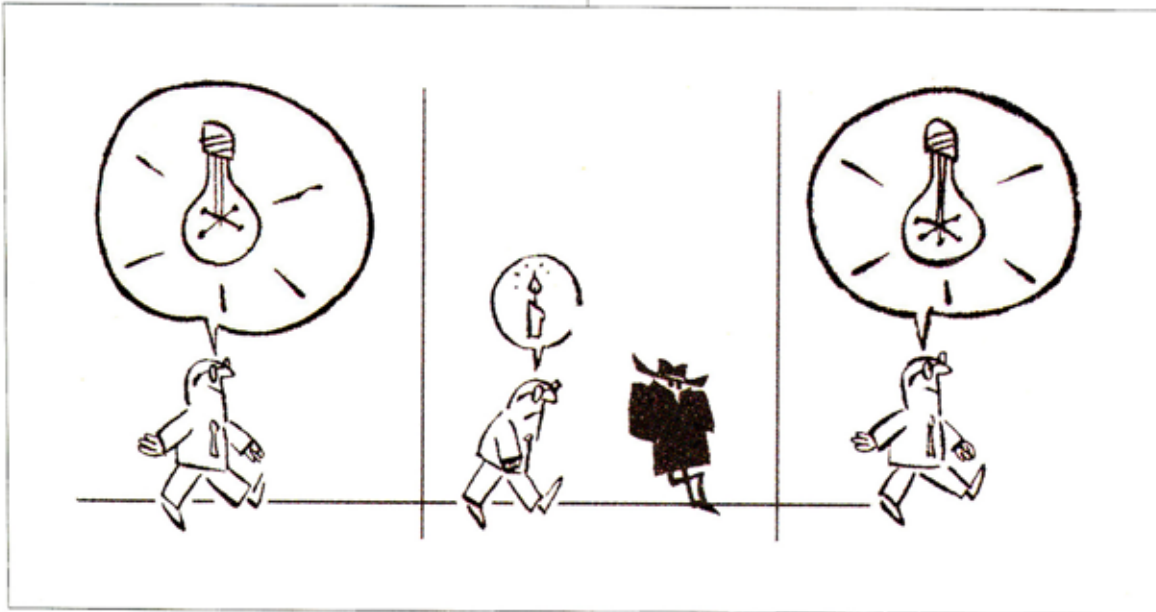
1969

1972

1978

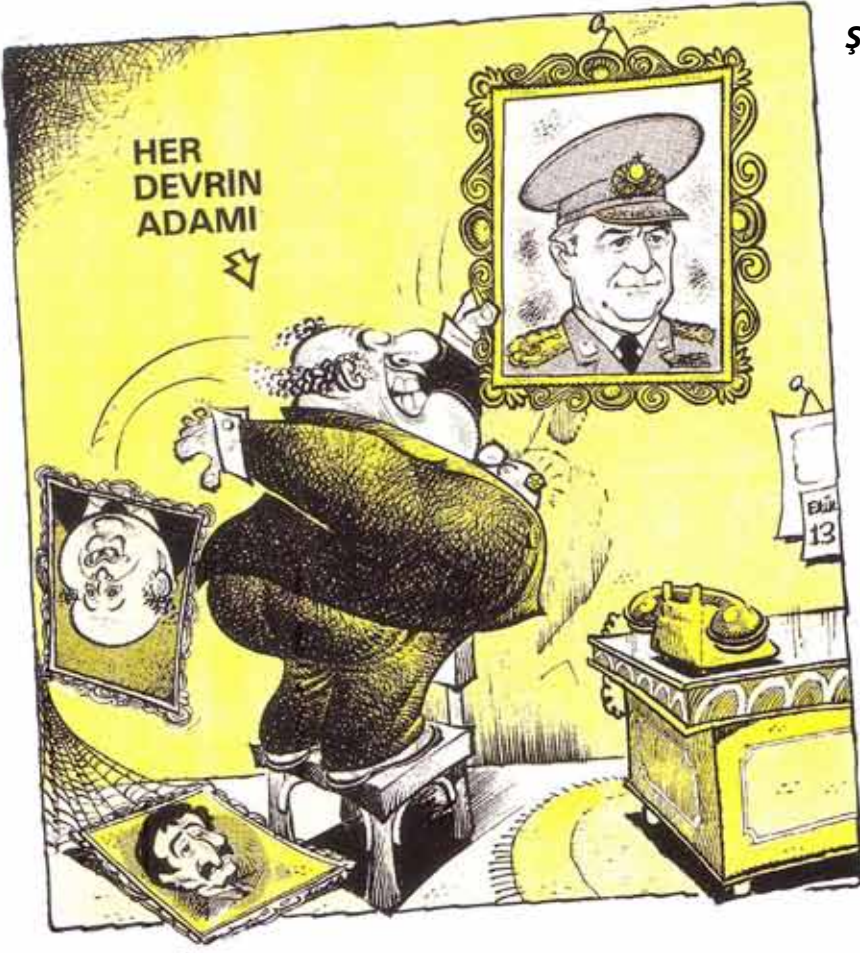

MİLLİYETÇİ CEPHE!

Şevket Yalaz, Girgır

Ali Ulvi, Cumhuriyet

1980

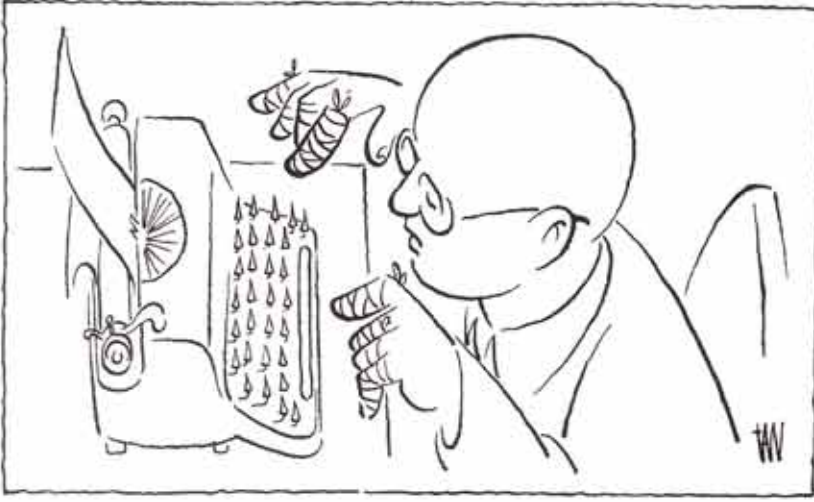
1982

1984

1987

1989

19

Tan Oral, Cumhuriyet

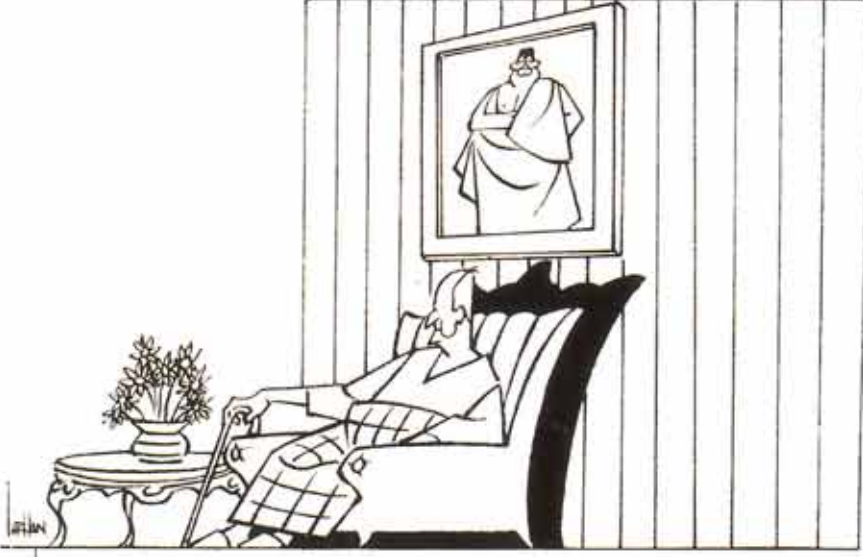

"Atatürk-Atatürkçü"
Tan Oral, Cumhuriyet

Atatürkçü

**Turhan Selçuk,
Milliyet**

1996

**"Hava Ağar'ıyor"
Galip Tekin, Tuncay Akgün, Leman**

2002

Tan Oral, Cumhuriyet

**"Cumhuriyet tarihinin en büyük siyasi infazı"
Bahadır Boysal, Mehmet Çağçağ, Leman**

Ercan Akyol, Milliyet

Demokrasi mücadelesinde
özgürlüklerinden olan yürekli
gazeteci kardeşlerime...

RAW
2011
24 Temmuz

2007

2011

2012

2013

Latif Demirci,
Hürriyet

"Kadın cinayetleri"
Ohannes Şaşkal,
Agos

OHAN.

Selçuk Erdem,
Penguen

YİNE
GENÇLER
ÖLDÜRÜLDÜ...

TÜRKLER Mİ?
KÜRTLER Mİ?

BUNU SORMADAN
AĞLADIĞIN ZAMAN
BARİŞ GELECEK!

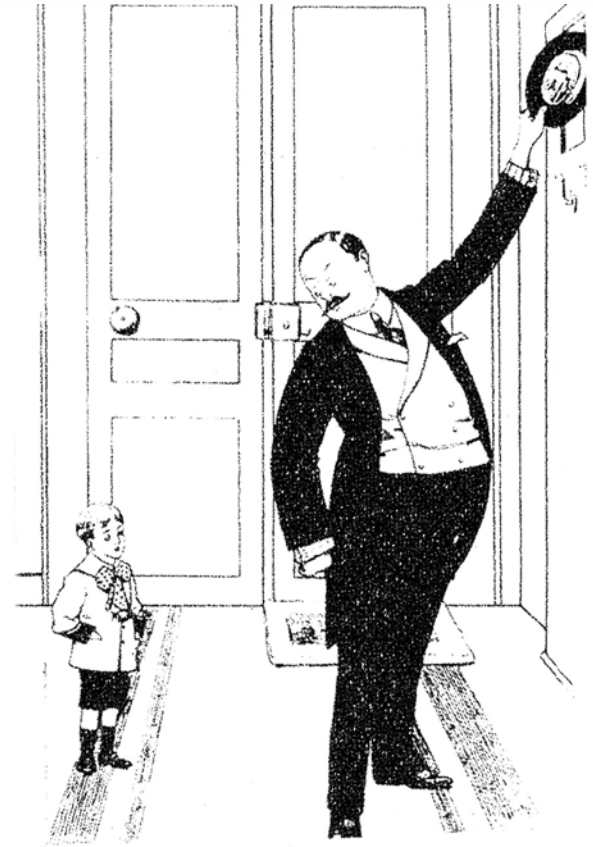
"Barış Ne Zaman?"
Behiç Pek, Leman

— Pahalı mı? Beş odalı bir ev, üstelik belediye reisinin evine bitişik...

— Belediye reisinin evine bitişik olmasının kiraya dahil neden? Bu da bir fazilet mi?

— Yan sokağa bir bakın, bir mukayese edin. Fazilet mi, değil mi anlarsınız?

— Hey Paul, bugün gelip giden oldu mu?

— Evet, bir ahbabın geldi, anneme kanape üzerinde yüzme dersi verdi.

Osmanlı' devrinde

Cebeciler Kethüdası ve Topçu Başı

Cebeciler Kethüdası

**Mahmud Şevket Paşa
Osmanlı Asker Teşkilatı ve Kıyfetleri
Harbokulu Matbaası 1325 (1907)
Sadeleştiren: H.Veysel Gülyüz**

طوبى باسى

Cebeciler Kethüdası

Başına simit biçiminde bir sarık sarıp arkasına mavi çuhadan haftan ve bacağına al çakşır ve ayağına sarı mest veya pabuç veyahut sarı çizme giyer ve kuşağını haftanın üstünden bağlar idi. (Sayfa 64) Bunlar, «cebeci başı» adında büyük bir zabitin komutanda olup kapı kulu ocağından sayılan cebeci ocağının ikinci zabiti ve cebeci başının muavini idi.

Cebeciler tüfek, tabanca ve kılıç benzeri hafif silahların temizlenmesi, tamiri, korunması ve dağıtımına ve cephanenin iyi bir şekilde saklanmasına memurdular. Bu nedenle cebeci başı günümüzde bazı ordularda bulunan silah müfettişlerinin ve cephanelerin görevlerine sahip bulunurdu.

Görevleri bugünkü tabur tüfekcilerinin görevine bir tür benzerliği olan cebeciler, diğer kapı kulu askerleri gibi ortalara bölünmüş olup her ortamın bir çorbacısı ve daha bazı zabitleri var idiyse de bunlar aslında zabit değil ortaların birer müdürü ve bu ortaların askerinin birer başkanı gibi bulunurlardı.

Cebeciler diğer kapı kulu ocakları gibi İstanbul'da otururlar idiyse de gerektiğinde ordu komutanlıklarına uygun sayıda cebeci eklenir ve gerektiğinde padişah'tan ferman çıktığı zaman cebeci başı bütün maiyeti ile birlikte yola çıkarlardı.

Cebecilerin sayısı Kanuni Sultan Süleyman hazretlerinin padişahlığı zamanında altı-yedi yüz kişiden ibaret iken 1000 yılından sonra bunlar da durumlarına göre sınıf gibi benzeri şekilde çoğalarak yedi-sekiz bin kişi sayısını bulmuşlardır.

Topçu Başı

Kapı kulu ocaklarından topçu ocağının birinci amir ve komutanı olan bu kişi başına yeşil çuhadan «kalafat» ve arkasına uzun kollu ve iç tarafı kürk kaplı kırmızı çuhadan haftan ve bunun altına entari giyip ayağına sarı çizme giyerdi.

Topçu Başlılık deyimi asker dilinde Tophane amirliği demek ise de (Sayfa 65) eskiden topçu başılar Osmanlı ülkesinde bulunan tüm topçu ve top yapım askerinin komutanlığını yapmak ve İstanbul'daki anbarlardan başka ülkenin bütün kalelerinde bulunan anbar ve cephanelerin de içeriğini kayıt ederek eksikliklerini tamamlama önemli göreviyle yükümlü olduklarından bunların güç ve kudretleri şimdiki amirlerden daha fazlaydı.

Topçu başının maiyetinde, topu kalıba dökmeye gerekli malzemelerin zaman içerisinde yeterli miktarda olarak elde edilmesine ve top dökücülerle topu kalıba dökülecek eleman ve işçilerin sanatlarında bilgilendirilmeleri ve görevlerini layıkıyla ve ustalıkla yapmalarına dikkat etmek ve gözlemek üzere «dökümcü başı» adında büyük bir zabit bulunurdu.

Top döküleceği gün topçu başı tarafından sadrazam ve şeyhülislam ve kazasker ile vezirler ve önemli davetlilerden olan büyük şeyhler ve ünlülere davetnameler gönderilerek büyük bir ziyafet verilir ve dökücülerle diğer işçiler de bu ziyafette bulundurulurdu.

Davetlilerin hepsi geldiğinde dökücü ustalarla diğer işçilerden kırk ve vezirler ile izleyicilerden de kırk kişi başında bulunur, dökümhane içinde bırakılıp diğerleri «erimiş tunç aktığı zaman bakılmayı sevmez» denilerek dışarı çıkartılır ve dökümhane içnide kalan vezirler ve izleyiciler sehpa üzerinde oturarak «la-havle vela kuvvete» ile dini dualar söyledikleri ve ustalar körüklerle ocakta erimiş madenden ibaret olan akan tunca gereği kadar kalay ekledikleri sırada «dökücü başı» bulunanlara dönerek «Sultanım! Dindarlar aşkına zengin ve sadakanızdan altın kuruş ne olursa olsun şu tarç deryasına para bırakınız» demesiyle sadrazam ve hazinedar ve diğer vezirler tarafından bir kaç kese altın dökücü başıya teslim olunur ve o da «bismillah» diyerek bir akçeyi erimiş tunçun içine atardı.

O gün yetmiş kişiye padişah tarafından kaftan verilmesi ile ödüllendirilmesi ve birçok kişiye yüksek rütbe bağışlanması merasimin geleneğidir.

İstanbul'un Aynası

Mir'at-ı İstanbul

Yazan: Mehmed Raif
Günümüz Türkçesine Çeviren ve Fotoğraflar: H.Veyssel Güteryüz

(Geçen Sayıdan Devam)

Kandilli (Devam)

Deniz tarafındaki çeşmeyi Divitdar Mehmed Paşa yaptırmıştır. Buradaki sarayın Sultan Mahmud Han hazretlerinin padişahlığı zamanında yenilediği sırada tarih yazan merhum İzzet Efendi, aşağıdaki tarihi söylemiştir:

Yeter bir mısra'-ı berceste izzet-i zabt-ı târihe

Yeniden şu'le-bâr-ı sahil oldu köhne Kandilli

Anlamı:

Bir mısra uygun ve yeterlidir tarihini tesbite

Yeniden ışık saçan sahil oldu köhne Kandilli

Bu saray zaman içerisinde harap olduğundan Birinci Abdülhamid Han zamanında arazisi isteklilere satılarak ge-

Kandilli Çeşmesi

liri padişahın vakfına eklenmiştir.

Küçüksu Caddesi üzerinde eski sadrazam merhum Kıbrıslı Mehmed Paşa hazretlerinin yalısının yanında olan çeşme üzerinde yazılı olan beyit aşağıdadır:

*Defterî-i şikk-ı evvel fahr-ı erbâb-ı kerem
Ya'nî Feyzullâh Efendi menbâ-ı cûd-u 'ata
İzzet-ü ikbâl-i ömr-ü devleti olsun mezîd
Haşre dek bâkî ede hayrâtını Rabb-i
Hudâ*

*Müjde-i feyz oldu itmâmında târihini
Vahîd*

*Varsa atşana salâ bu ayn-ı Zemzem akdı
mâ*

1179

Anlamı:

*Kerem sahibinin övünç defterindeki ilk
madde*

Yani cömert ve bağışlama kaynağı Feyzullah Efendi

Kudreti ve bahtı, ömrü ve talihi uzun olsun

*Allah, Kıyamete kadar hayırlarını kalıcı
yapsın*

Müjde Vahid, bitiminde tarihi aklıma geldi

*Susamışlara varsa rahatlık, bu Zemzem
pınarıyla aktı su*

1765

Bu çeşme harap olduğundan yalnızca tarihini içeren taş duvara yapışmıştır. Gene deniz kıyısında ve akıntı civarında bulunan çeşme kullanılamaz durumda olup üzerinde ayağıdaki tarih yazılıdır:

*[Sâhibül-hayrât ve'l-hasenât sadr-ı
esbak merhûm Divitdâr Mehmed
Paşa ibn el-merhûm Aşçı Mehmed
Paşa gafarallâhu zunûbehümâ veli-
vâlideyhümâ 1179.]*

Anlamı: [Hayır ve hasenat sahibi, Merhum Aşçı Mehmed Paşa'nın oğlu olan eski sadrazam Merhum Divitdar Mehmed Paşa, Allah onu bağışlasın zunûbehümâ veli-vâlideyhümâ 1765.]

Kandilli Camisi.

Küçüksu Namazgahı Çeşmesi.

Kandilli'de iki sultan sarayı ve oldukça büyük ve güzel sayfiyeler ve yalılar vardır. Dört adet kilise vardır ve bunların üçü Ermenilerin ve biri Rumlarındır. [Surb Aregelos] Katoliklerin, [Meryem Ana] ve yeni inşa edilen [Aregelos] Ermenilerin ve [Hristos] adı ile bilinen kilise ise Rumlarındır.

Buradaki yerli halkın büyük bir çoğunluğunun geçim kaynağı yazmacılıktır.

Küçüksu ve Göksu

Göksu adı ile tanınan mesire, Küçüksu ve Göksu isimlerindeki derelerin ortasında dikey ve derelerin sürüp getirdiği alüvyonlardan oluşan Küçüksu Çayırı ile bostanlardan ve Göksu'nun denizden yaklaşık bir kilometre içerisine kadar olan kıyıda güzel ağaçlık alanlar ile çayırardan ibarettir.

Bu vadiyi kuşatan ağaçlar çok dik oldukları gibi birbirlerine yakın olduklarından bu iki dere özellikle asıl mesire olan Göksu vadisi rüzgarından korunmuş olduğu için bahar mevsiminde oluşturduğu yumuşaklık ve huzur ile zevk ve sefayı celbedici derecede olması ve yaz mevsiminde ve özellikle lodos estiği zamanlar oluşan değişiklik, gene burasını ziyaretçilerden eksik bırakmamakta ve hele yaz mevsimindeki seyircilerin sayısı aşırı çoğalmaktadır.

Bu derelerden güneyde olan Küçüksu, güney doğudan kuzey batıya akmakta olup uzunluğu yaklaşık olarak 6,5 kilometre kadardır. Bu dereye soldan iki su daha karışır ki, bu suretle başlıca üç koldan müteşekkil bir dere demektir.

Gerek Küçüksu ve gerekse Göksu,

kuzey doğudan güney batıya uzanan Alemdağ'ının içerisinde olduğu sıradanın kuzey batıya yönelik olan eteklerinden doğarlar.

Hekimbaşı Çiftliği'nde sona erip iki tarafı düzenli ağaçlarla bezenmiş ve (2,5) iki buçuk kilometre kadarı dere boyunca giden cadde, bu suya büyük bir zariflik vermekte ve ağaçların oluşturduğu manzara Göksu Deresi'nde birçok yerlere nisbet yapar. Bazen de üstün olur ise de, suyunun azlığı ve yatağının kumlarla dolu olması, kayıkların seyrine engel olduğundan kıyıda ve rimli arazi, bostan ve bahçelerle doludur. Oluşturduğu güzellik gözden kaçmaz ve zevk sahibi kişiler için seyredilecek yerlerdendir.

Bu nehrin yatağının temizlenme-

si ile sandalların seyri mümkün olabilirdiğinden az bir yardımla sonuç alınabilir. Küçüksu Deresi, Göksu'dan bir küçük tepe ile ayrılmıştır ki uzaklığı Hünkar Kasrı'nın arkasındaki çayırın sonundan başlayan bayırdan itibaren Alem Dağı tepelerine kadar 6 kilometredir. Küçüksu Çayırı denilen yerin deniz kenarında bir Hünkar Kasrı vardır ki büyüklüğü diğer kasırlara nisbeten küçük ise de, mimari tezyinatı ve Boğaziçi'nin dar yerlerine tesatüf ettiğinden Rumeli ve Anadolu yakasının güzelliğinin oluşturduğu manzaranın merkezinde olması önemini çok yükseğe çıkartmaktadır.

Hünkar Kasrı'nın arkasında bir cami ile bir de karakol mevcuttur. Bunlar küçük bir ağaçlık haline dönmüş bir koruluk içerisinde olduğundan, ağaçların içerisindeki minaresinin Küçüksu vadisinden görünümü güzel bir manzara oluşturur.

Buradaki Hünkar Kasrı'nın kuzeyindeki çeşme ecnebilerin bile dikkatini çektiği gibi fotoğrafları çekilip, İstanbul'un mimari eserlerini anlatan dergileri süslemektedir.

Kandilli tarafından gelen yol Küçüksu Deresi'ni ahşap bir köprü ile geçer ki bu köprü ile çevresindeki bostanların kirliliği ve özellikle çıplaklığı burasının güzelliğini etkilediği gibi çayırın da ziyan olmasına neden olmuştur.

Bu bostanların çayır, bahçe ve koruya dönüştürülmesi ile bu köprü'nün taştan ve süslü olarak yapılmasını, zevk sahibi kişiler her an ve her zaman arzu etmektedir.

Göksu Deresi, Küçüksu gibi hemen hemen düz bir hat şeklinde olmayıp kaynağından başlayarak üçte birinden

Küçüksu Kasrı.

Göksu Deresi.

fazla kısmı göney-doğudan kuzey-batıya ve ortası ile yaklaşık dörtte biri kuzey-doğudan güney-batıya ve daha aşağı kısmı ise, çoğu kısmına ters olarak denize ulaşır. Denize ulaştığı tarafında birkaç yüz metrelik kısmı, orta kısmına paraleldir. Bu nedenle, Göksu Deresi üç kez kırılır ki, aşağı kısmı, orta kısmına diktir.

Bu derenin yatağı üç ayrı hattan oluşup, sağ taraftan ve dik olarak kırıldığı noktadan orta kısmına paralel olarak akan bir dere halini alır ki bu derenin uzunluğu 2,5 kilometre olup Göztepe tarafındaki tepelere ait altı adet derenin toplandığı hattan oluşur.

Orta kısmı ise 2 kilometre kadar olup soldan iki kolu vardır. Aşağı kısmının ancak sağ tarafta bir kolu vardır ki bu kol testi imalathanesinin bulunduğu çayırın boyunca akar.

Bu derenin kollarından çoğu kuraklık mevsiminde kuru iseler de yağmur mevsiminde dereyi çok müthiş bir surette akıtacak derecede suya sahiptir. Kısacası Göksu Deresi vadisinin bulunduğu havzanın eğik düzleminin yüzeyi epeyce geniştir. Bundan dolayı Göksu iki parçaya bölünmüş ve oniki hattan oluşmaktadır.

Küçüksu'yu bir köprü ile geçen yol Göksu'yu da denize aktığı yerin yakınında bir ahşap köprü ile geçerek Anadolu Hisarı bölgesine ulaşır ve deniz kenarına paralel olarak devam eder. Bu derenin aşağı kısmı asıl mesireyi oluşturur ki soldaki kısmında Baruthane Çayırı bulunduğu gibi bir karakol ve bir cami ile bir de değirmen vardır.

Sağındaki kısmı ise daha geniş bir çayır ile genişçe bir ağaçlıktan ibaret olup testi fabrikaları buradadır. Her ne kadar güzel değil ise de Göksu testisinin ünü vardır.

Testiden başka saksı da yapılır. Derenin sağ ve solundaki mesireler birbirine ahşap bir köprü ile bağlıdır.

Burasının güzelliğini de kaçırın, testi satıcılarının pisliliği ile bostanların çirkinliği ve çıplaklığıdır.

Göksu da Küçüksu vadisi gibi temizlenmeye ve imara çok uygun olup, imar edildiğinde eşi bulunmaz ferahlık veren ve benzersiz bir yer olacağı şüphesizdir.

Derenin getirdiği çamur ve enkazdan deniz tarafı dolmakta olduğundan Anadolu Hisarı'nın dere tarafındaki deniz kısmı gemilerin geçmesinin mümkün olamayacağı bir duruma gelmiş ve temizlenmediği takdirde çok sığ olan bu yerlerin ilerde bir [delta] hâlini alacağı görülmektedir.

Küçüksu mesiresinde zaten eskiden ahşap bir iki kasır varken mekanı Cennet olsun Sultan Birinci Mahmud Han hazretleri bu gezinti yerine rağbet ettiğinden, devrinin sadrazamı olan Divitdar Mehmed Paşa burayı yenilemeye çalışarak gene ahşap olmak üzere sekiz yüz kırk zîrâlık (840cmx65cm=54600cm [546m]) bir arsa üzerine bir kasır yaptırmış ve yapımına o zamanın şairlerinden Mehmed Râsîh Efendi aşağıdaki tarihi söylemiştir:

Şehinşâh-ı muazzam pâdişâh-ı emced-ü ekrem

Der-i cûdunda âlem mazhar-ı lutf-u 'ata oldu

Esâs-ı ma'delet Sultân Mahmud Hân-ı meh-ta'lat
Hilâfet-saltanat zâtı ile revnak-fezâ oldu
Bütün dünyâyı ma'mûr eyledi mi'mâr-i ikbâli
Nice hayr-ı hisânı her tarafda rû-nümâ oldu
Safâ-yı tab'-ı pâk-ı şehriyârî muktezâsiyle
Müferrah çok mahal yümn-i eserle pürsafâ oldu
Ez-ân cümle Küçüksu'ya büyük rağbet olub zâhir
Bu def'a ol dahî melhûz-ü ayn-ı i'tinâ oldu
Ferahda misli yok âb-u havada bî-nazîr elhak
Ne denlü iltifat olsa sezâ-ender-sezâ oldu
Ükûs-ı sebze-zârı bahri berre eylemiş hem-hâl
Ürür mevc-i letâfet yemyeşil deryâ fezâ oldu
Eder ârâm-ı gül-bûy-ı çemen her bir nişîminde
Küşâyışkâr-ı revzenler güzergâh-ı sabâ oldu
Hususa böyle bünyân-ı muallâ kasr-ı bî-hem-tâ
Adilin görmemiş dünyâ aceb sâhil-serâ oldu
Boğaz içre nice nüzhetgeh-i şahane var amma
Bu nev tarh-ı mücessem cümleden rûh-âşinâ oldu
Zihî tertîb-i zîbâ muntazam ârâmgeh-i ra'nâ
Ki nakş-ı dil-keşi bir gülşen-i behçet-fezâ oldu
Nigârîşde zer-ender-zer müzehheb levhalar yekser
Rüsûmu cilve eyler işve-ârâ dil-rübâ oldu
Kalır mı jeng-i gam âyîne-i dilde temaşa et
Çü râh-ı pürsafâ bu cây-ı hurrem gamzedâ oldu
Girelden dest-i nakkâş-ı hayâle hâme-i fikret
Bu resm-i taze ancak bir düşüp ibret-nümâ oldu
Hümâyûn ede Mevlâ yümn ile şâh-ı cihanbâna
Mahallinde yapıldı bu eser hakka becâ oldu
Bu beytin müstakillen mısra'eyn-i dil-pesendinden
İki târîh-i garrâ Râsîhâ feyz-i Huda oldu
Çün ihyâsı olup Sultân Mahmûd Hân-ı Cem-câhın
 1165
Küçüksu bir büyük nüzhetgeh-i kân-ı safâ oldu
 1165
 Anlamı:
 Şahlar şahı, haysiyetli ve cömert muhte-

şem padişah
Cömertlik kapısında alem lutfuna ve ba-
ğışlarına erişti
Adil huylu Sultan Mahmud Han ki ay yüz-
lü
Hilafet ve saltanat, kişiliği ile güzelleşti
İmar arzusu bütün Dünya'yı mamur etti
Birçok hayırı ve lutfu, her tarafta ortaya
çıktı
Temiz doğasının saflığı ve saltanatının
gereğince
Birçok yer ferah oldu uğurlu eserlerle şen-
lendi
Böylece Küçüksu'ya açıkça büyük rağbet
oldu
Bu kez onun bile muhtemelen dikkatini
çekti
Ferahlıkta örneği, suyu ve havası benzer-
siz
Ne kadar övülse uygun, çok az bulunma-
ya layık
Yeşil renkli aksi, karada ve denizde aynı
halde
Letafet dalgası artarak yemyeşil deniz ka-
dar oldu
Her bir rüzgarında, çayırını gül kokutur
Ferah pencereler sabah rüzgarının yolu
oldu
Özellikle böyle yüce yapı, benzersiz kasır
Adaletini görmemiş Dünya, hayret, sahil
saray oldu
Boğaz içerisinde birçok güzel gezinti yer-
leri var ama
Bu yeni büyük yer herkese can dostu oldu
Ne güzel, muntazam, hoş dinlenme yeri
Ki cazip görünümü, güzellik dolu gül bah-
çesi oldu
Görünümü süslenmiş yaldızlı levhalar
baştan başa
Görüntüsü naz yapar, edalı, gönül çeker
oldu
Kalır mı üzüntü ve gam gönülde, seyret
Şenlik dolu yol, bu ferah yer, gamlılar için
oldu
Renk dolu hayale girilince, düşünce kale-
miyle
Üstünde durunca, bu yeni resim ancak ib-
ret veren oldu
Allah bereketi ile cihan şahını mübarek
etsin
Yerinde yapıldı bu eser, doğrusu uygun
oldu
Bu beyitin kendi başına her mısrası gön-
lümünden
Ey Rasih, iki gösterişli tarih Allah'ın fey-
zi oldu
Çünkü Cem (40) makamındaki Sultan
Mahmud Han'ın lutfudur
1752
Küçüksu, bir büyük gezinti yeri ile neşe
kaynağı oldu
1752
(40) Cem: İskender makamı

Bu Hünkar Kasrı arasına tamir olun-
duğu gibi mekanı Cennet olsun Sultan
Üçüncü Selim Han ve Adil Sultan Mah-
mud Han'ın padişahlığı zamanlarında
da yenilenerek tamir edilmiştir.
Bu kasır 1856 yılında, yani Abdülme-
cid Han'ın padişahlığı zamanında da
mükemmel bir şekilde tamir edilmiştir.
Kasrın kuzeyinde bulunan çeşmenin
üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır:
Köşke yönelik olan cephe üzerindeki be-
yitler şunlardır:
Şehinşâh-ı cihân Sultân Selîm Hân-ı
hümâyûn-fer
Şuâ'-ı pertev-i iclâlîne peyk-i zafer yâver
Fezâ-yı sînesi gülzâr-ı mazmûn-ı meânîdir
Cihâna gelmemiştir böyle bir şâh-ı
suhan-perver
Nigâhı mâye-i iksîr-i cân-bahş-ı sa'adetdir
Künûz-u cevher-i eltâfının hasret-geşi
Kayser
Yâd-ı teshîre al simden girü sen heft
ekâlîmi
Olunca râyet-i ikbâline avn-i Hudâ rehber
Anlamı:
Cihanın süsü şahlar şahı Sultan Selim
Han Hümayun
Kudretinin parlak ışığı, zafere götüren
yardımcı
Geniş yüreği, gül tarlası anlamındadır
Dünyaya gelmemiştir böyle bir güzel söz-
lü padişah
Bakışı şifa mayası, can bahşeden mutlu-
luktur
Lütfunun mücevher hazinesi Kayser'i öz-
letir
Anarak elde et, al simden geri, sen yedi ik-
limi
Olunca bahtının bayrağına, Allah'ın yar-
dımı rehber
Deniz tarafına yönelik olan cephe
üzerindeki beyitler şunlardır:
Tulû'u Mihrişâh'dan gün gibi ol mâh-ı
garrânın
Sipîhr-i tâlî'-i mes'udunu remz etdi şeyh
ekber
Bu âlemde hubûb-u âb-ı lütfü olsa gûze-i
evzân
Ne mümkündür derâhîm ola âna bahr ile
hem-ber
Bu cây-ı dil-küşâda yadigâr olmak için
her bâr
Derûn-u envârında hayli müddetdir olub
mûzmer
Yapıldı fî sebîlullâh bu âsâr-ı cemîl elhak
Ola hoşnûd-u râzı hizmetinden rûh-u
Peygamber
Anlamı:
Mihrişâh'ın doğumundan Ay'ın beyazlığı
gibi bellidir
Bahtı ve mutlu talihini gösterdi büyük

şeyh
Bu âlemde su taneleri gibi lütfü olsa, su
kabarıcığının ölçüsü
Mümkün değildir dirhemleri ola ona de-
nizle beraber
Bu gönül açan yerde anı olması için her
bar
Işıklar içinde uzun zamandır gizli olup
Yapıldı Allah yolunda bu eser güzel doğ-
rusu
Hoşnut olsun hizmetinden razı, Peygam-
berin ruhu
Köşkün karşı tarafında yazılı olan be-
yitler şudur:
Me'sûbât-ı cezîlin valde sultân-ı zî-şâna
Hedâya etdi rûh-ı pâkine şâh-ı bülend-
ahter
Temâşâ eyleyen züvvâr du'â-yı sâhibül-
hayra
Heman elfâz-ı ma'nâsın su gibi eylesün
ezber
Ferâmûş etdi dilden çeşme-i hurşîd ile
mâhı
Bu dil-cû menba'ı seyreyleyib çarh-ı
sitem-perver
Şehîdân-ı gazâsın Kerbelâ'ya eyleyüb
tebşîr
Dedi Rıdvân-ı cennet işte mâ-nûş ile gel
Kevser
383
Anlamı:
Şanı yüksek vâlide sultana mükafatı çok
Hediye etti, bahtı yüksek şahın temiz ru-
huna
Seyreden ziyaretçiler hayır sahibine dua
Hemen sözlerinin anlamını su gibi ezber-
lesin
Unutmuş gönlünden güneşin ışığı ile Ay'ı
Bu gönül alan kaynağı seyredip sitem
eden feleği
Savaş şehitlerine Kerbelâ'yı müjdelesin
Dedi Rıdvân, işte Cennet, gel Kevser suyu-
nu iç
1856
Çayır tarafına yönelik olan cephe
üzerindeki beyitler şunlardır:
Nikât-i lafz-ı şîrîni çekerken satr-i imlâyâ
Çekildi su duyunca lezzet-i vafında
kand-i ter
Çıkıb kestirme yoldan rağbet etmezken
bir orduya
Ne tam kırat ile bulmuş suyun nev
menba'ın gevher
Su nice varmak ister mâ'cerâmız bunda-
dır şimdi
Olub sahn-ı çemende serv-kad-i nâzenîn
bir dilber
Bu dil-cû çeşmeye şâyeste hatif böyle bir
târîh
Küçüksu verdi zir-i kıt'a-i elmasa zîb-ü fer
1221

Anadolu Hisarı.

Anlamı:

Anlamlı şiirin sözünü yazarken satırlara Su çekildi duyunca lezzetinde kan ve ter özeliğini Çıkıp kestirme yoldan karşılamak istemezken bir orduya Ne tam değeri ile bulmuş suyunu yeni kaynağın aslında Suyu ne kadar ulaşmak ister, olayımız bundadır şimdi Bahçenin ortasında servi boylu, nazlı bir dilber olup Hatif, bu gönül açan çeşmeye yakışan böyle bir tarih Küçüksu, elmas parçasıyla süs ve parlaklık verdi 1856

Göksu'da testi fabrikası civarında bulunan çeşme üzerinde yazılı olan metin aşağıdadır:

[Maşâallâhu ta'âlâ sâhibül-hayrât ve'l-hasenât Benlî-zâde Ahmed Râşid Efendi 1195.]

Anlamı: [Yüce Allah nazardan saklasın hayır ve hasenat sahibi Benlizade Ahmed Raşit Efendi 1781]

Değirmenin yakınında bulunan çeşme üzerinde kayıtlı ibâre şudur:

[Sâhibü'l-hayrât ve'l-basenât Ebü'l-Feth Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî aleyhi rahmeti ve'l-gufrân hazretleri ile gazâyâ gelen mücâhidîn-i kirâmdan Sâlih Dede hazretlerine el-fâtiha.]

Anlamı: [Hayır ve hasenat sahibi, Gazi Fatih Sultan Mehmed Han hazretleri ile savaşa gelen şerefli mücahitlerden, rahmet üzerine olsun ve Allah affetsin Salih Dede hazretlerine fatiha]

Göksu'da bulunan cami, mekanı Cen-

net olsun Sultan Mahmud Han hazretlerinin muhteşem himmetleriyle yenilenerek inşa edilmiştir. Kapısı üzerinde olan tarih aşağıdadır:

Muktedâ-yi dîn-ü devlet mübtenâ-yı saltanat

Pâdişâh-ı mülk-ü millet rükn-i dîn-i Ahmedî

Ol emîrül-müminînin niyyet-i hayriyesi Bendegânî sevkdîr savb-ı sevâba maksadı

Zikr-i Hak'a var dîni Göksu'da da teşvîk içün

Lütf edüb bu câmii tecdide fermân eyledi Hak müeyyed eyleyüb tevfikini etsün refik Emr-i nusret tevem-i tedbîri olsun sermedî

Söyledim itmâmına târîh-i Tahsîn tamâm Hân Mahmûdü'l-fiâl ihyâ kıldı ma'bedi 1251

Anlamı:

Din ve devletin önderi saltanatın kurucusu

Ülkenin ve milletin padişahı dinin temel direği Ahmed'i

O müminlerin emiri, niyeti hayırlı Köleleri yollar, amacı sevaba yönelmektir Göksu'da da dini teşvik için Allah'ı anmaya

Lütf edip bu camiye yenilemeye ferman verdi

Allah doğrulararak başarısını yoldaş kılsın

Allahın yardım emri, benzer önlemi ebedi olsun

Tahsin, söyledim tamamlanmasına tam tarihi

Mahmud Han'ın çabası mabedi ihya etti 1835

Gene o çevrede bulunan bir çeşme üzerinde [Hayır ve hasenat sahibi Benlizade Ahmed Raşit Efendi 1786] metni yazılıdır.

Karakolun kapısı üzerinde bir Osmanlı tuğrasının alt tarafında yapım zamanını gösteren 1835 tarihi yazılıdır. Burada bulunan bir türbe içerisinde gömülü olan kişiler şunlardır:

[Tarikat-ı âliyye-i Rufâiyye-i meşâyih-i kırâmından Sâlih Dede hazretlerinin türbedârı merhûm ve mağfûr eş-Şeyh es-Seyyid Çınarı Mustafâ Efendi 1301]

[Fâtih ile gelüb şehid olanlardan Sâlih Dede]

[Tarikat-ı Nakşibendiyyeden Molla Ahmed Ağa 1231]

[Tarikat-ı Nakşibendiyye fıkrasından Süfyân Ağa 1228]

Anlamı:

[Rufaiye yüce tarikatı şeyhlerinden Salih Dede hazretlerinin türbedarı merhum ve bağışlansın Şeyh Seyit Çınarı Mustafa

Efendi 1883]

[Fatih ile gelip şehit olanlardan Salih Dede]

[Nakşibendi tarikatından Molla Ahmed Ağa 1816]

[Nakşibendi tarikatı bölümünden Süfyân Ağa 1813]

Küçüksu karakolunun kapısı üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır: Şehinşâh-ı keremver Hazret-i Abdülmecîd Hân'ın

Cihânı eyledi lutf-u 'atası ser-te-ser ihyâ Bütün dünyâyı etdi sâye-i şahânesi îmar Husûsa bu eserle oldu Göksu nâhiyesi bâlâ

Sezâdır çeşme-i hurşide nâr eyler ise sengi Küçüksu'ya büyük bir fahr olur bu cây-ı müstesnâ

Hesâb etdim Lebîbâ bî-bedel târîh-i dilcûsun

Yapıldı Göksu'da vâlâ karagolhâne-i zîbâ 1258

Anlamı:

Kerem sahibi şahlar şahı Abdülmecit Han hazretleri

Lütuf ve bağışı ile cihanı baştan başa etti ihya

Bütün dünyayı yüceliği sayesinde imar etti

Böylece bu eserle Göksu nahiyesi güzel eserle dolu

Münasiptir güneşin parıltısı taşı yakarsa Küçüksu'ya büyük bir şeref olur bu müstesna mevki

Ey Lebîb, hesap ettim gönül açanın eşsiz tarihini

Yapıldı Göksu'da yüce, güzel karakol 1842

Küçüksu Mezarlığı aklımıza gelince ahlaki temiz, nezaketli şair Ekrem Beyefendi hazretlerinin orada ölmüş olan gönül meyvası çocuğu ile o nurlu günahsız hakkındaki baba üzüntüsünü içeren dünyaca kıymetli eseri olan merhamet gösterisinin olanca latifliği ve ihtişamı ile ayrı bir levhada yazılı olduğunu belirtelim. Hisli bir kalbin acı göz yaşlarından ibaret bulunan bu, kıymetli eseri yazarının şairliğine yakışacak şekilde kendi şiirinin akıla getirdiği rûhu, bir fâtihâ ile anmak için aşağıya ekliyoruz:

Piraye

Zavallı Piraye'ciğim... Seni unuttum mu sanırsın ?...

Gözlerim görmekte şimdi bir taze fidan Ki kar altında kalan yeni yetişmiş gül örneği

Örtülmüş faydasız bir ceket ile boş uzanan

Gözü ıslanmış!... Bakışı üzgün!... Yüzü-

Anadolu Hisarı.

nün rengi uçmuş!...

Ah!... Pirayem, meğer ki sensin o nazik hayal

"Sanki bu şiiri bugün okumak için söylemişim!. Ah işte yine o şehit gibi garip halinle gözümün önüne geliverdin.

Heybetiyle şallara sarılmış, baş tarafı kırmızı bir duvar ile geline yakışır şekilde süslenmiş olan bir mücevher çekmece-si kadar büyük tabutun, büyük babanın beyaz sakallı kanbur ihtiyarın koltuğu altında hayli şairane, hayli üzgün bir manzara oluşmuştu. Gözlerimizin nuru bir ke-recik olsun diğerine karşı gelmeden, göz-lerden ebediyen gizli olarak genç babanın yüreğindeki kederin ağır yükü kendisinde hareket gücü bırakmamıştı ki tabutunu da taşısın!... Hayır bu da değil! Öyle yakış-tığı için öyle olur!... Ah!... Hiç unutmam; O gün sonbaharın en güzel, en hoş gün-lerinden biri idi. Seni bir kayığa koyduk. Gezmeye götürür gibi Küçüküsu Köşkü'nün yanına çıkardık... Oradan yürüyerek de-renin sağ tarafına geçtik... Küçük kabris-tana girdik, nurlu alemin coşkun olan ışığı herşeye üstünlük sağlamış olan doğal heybetiyle bir suskunluk, derin durgun-luk içine düşürmüş... Hava akımından, de-niz dalgalarından, yapraklar hareketten kalmış... Kuşlar bile Zemzem'den kesilmiş-ti. Ancak kabristanın içerisindeki durum yine başkaydı. Çevre ne kadar ışık saçarak neşeli ise de orasının o kadar gücendi-ği o kadar aşıkardı. Sanılıyordu ki ahret-ten bir parça yer yüzüne düşmüş... Dünya-daki hayat bir parça boş teessürle izleme-ye dalmıştı.. Mutlak sessizlik, gövdelerimi-zin hareketsizliği çevreye hakimdi... Ayak-larımızın sesi ile doğayı huzursuz ettiğimi sanıyordum..

Bir tepelik üzerinde kazılmış olan meza-rının içerisine tabutunu koyduk. Üzerine atılan iki-üç kürek toprak korkumla bü-yüdü, büyüdü bir dağ şeklini aldı. O dağ yükseldi. Sonunda göz ulaşamaz derece-de büyüdü. Seninle aramızda oluşan bu seti sandım ki meydana gelmiş sonsuz-luktur.

İş bittikten sonra bir ağacın altın-da duruldu. Babam bir dindarlıkla... Ahi-ret görmüş edasıyla, yüksek sesle Kur'an okumaya başladı. O semavi sözlerin, o uhrevi sesin garip etkisiyle kendimden geçtim. Haftalarca beynim uyuşuk kal-dı. Yaralı kalbimden hiç bir ağrı hissetme-dim."

Merhametli Ekrem Bey efendi haz-retlerinin bu kabristanda bir oğlu daha gömü-lüdü ki bu merhum kişinin me-zar taşına kederli babaları tarafından yazılan gösterişli dizeler, daha doğrusu ateşli yakınma aşağıdadır:

Ziyaretçi, oku mezar taşındaki yazıyı
Gör, mutsuz olan kaderimin durumu-
nu

«Emced» bu ismi bilmelisin öyleyse
eğer

Araştırıp öğrenilirse anlamlıdır her eser
Çünkü «fıkır»inde eb-i derd-perverim
Sözden çekmişti mukadder ömrümün
hali

Bir çocuk üç ayda iken Allah'ın hükmü
Bir duacı çaresizliğe beni müptela kıldı
Çaresiz bir duacı ki götürdü huzurumu
Yok etti aklımı ve fikrimin yeteneğini
Çaresiz bir duacı ki alıp konuşabilme-
mi

Elemlerimi ifade etmeye kudretim kal-
madı

Yürümeyen ve hareketsiz, bağırma-
ya güçsüz

Üzürtüden ağlamayan, sevinerek gül-
meyin

Yirmi yıl yatak esiri oldum, inledim
Bir şaşkınlık içinde hep ruhumun ya-
kınmasını dinledim

Hayatımı anlamadan birçok eziyet
çektim

Kurtardı o eziyetten beni nihayet top-
rak

Vücudum henüz rahat bulmadı bu rü-
yadan

Hâlâ incitilen yerlerim acıdan ağrı-
makta

Parçalanan canlı o bendim, o ben, acı-
ma

Bir kemik yığını kalmıştı deri, acıma
Teşhis ederdi korkunç şekildeki görün-
tüm

Bir dehşet saçan duruma girmişti vü-
cudum

Ölü yıkayıcıdan benim için anam, ba-

bam utandı

Allah'ın takdirinden insana ayıp gere-
kir mi

Ne bir sevap ve ne de bir günüh bile et-
medim

Dünyaya hayran gelip sersem gittim,
ah...

Allahım nedir, nedir bana bildir kaba-
hatim

Hastalığımın nedeni, yaratılışımdaki
zül nedir

Bir günahsızca bunca azap ve eziyetin
Elbette karşılığını verecektir adaletin
Sarıldığım kefenim şöyle parça parça
Dergahına yetişmek için inleme ve ısı-
lak gözyaşları

Göstermek üzere ben bile bir kez bo-
yum

Hapsedilmişim, kıyamette ayağa kalk-
mayı beklerim

Emced, Mahmud Ekrem Recaizade'nin
oğlu Sunullah

Anadolu Hisarı

Karadeniz Boğazı'nın en dar yerin-de ve Anadolu kıyısında eski bir hisardır. Bizans'ın kuşatılması ve fethini sağla-mak amacıyla 1395 yılında mekanı Cen-net olsun Yıldırım Bayezid Han hazret-leri tarafından yaptırılmıştır. Asıl adı Gü-zelce Hisar'dır. Bu durumda Anadolu Hi-sarı, İstanbul'dan 59 yıl önce feth olun-muş demektir.

Anadolu Hisarı, Kanlıca'nın güneyin-de bulunan körfezden başlayarak ku-zeyden güneye doğru uzanan kıyı üze-rinde bir sıra yalılarla, Göksu Deresi'nin Boğaz'a aktığı yerde bulunan manzarası güzel bir köydür.

Bu köyde Göztepe ve Kavacık'tan ge-len sırtın kuzey yamacı üzerine bulun-duğundan bir kısmı bayır üzerindedir. Civarında ve kuzey tarafında bulunan Göksu ve güneyinde bulunan Küçüküsu, Boğaziçi'nin hoş birer mesireleridir.

Küçüküsu Deresi'yle Göksu Deresi'nin arasında bulunan kavisli bir sırtın kuzey-doğu kısmı, yani Küçüküsu çayırına ba-kan tarafı, sahibi tarafından bölünerek satılmakla buralara yapılan binalar Ana-dolu Hisarı'nın oluşmasına hizmet etmiş ve bu yönden daha çok gelişeceği sanıl-mıştır.

Buradaki hisar ile Rumeli kıyısında-ki hisarın (bu hisar mekânı cennet ol-sun Fatih Sultan İkinci Mehmed Han hazretleri tarafından yaptırılmıştır) ara-sı Boğaz'ın en dar yeri olup yaklaşık 700 metreye yakındır. Anadolu Hisarı'nın arka tarafı dağ olduğu için poyrazdan etkilenmediğinden ve lodosa yönelik olarak bol güneşli ve havası yumuşak bir yer ise de boş yerleri ve kıyı tarafları

özellikle kış mevsiminde çok nemlidir.

Anadolu Hisarı bir mahalleden ibarettir. Kalenin önünde denize bakan bir cami ile bir mescidi ve yedi adet çeşmesi ve Rum Mehmed Efendi'nin hayır eseri olan Nakşibendi Tekkesi vardı.

Bu cami fevkânî (zeminden yüksek) olarak mekânı Cennet olsun Sultan İkinci Mehmed Han hazretleri tarafından yaptırılmıştır. Oluşan bir yangında harap olmuş ve 1883 yılında Gazi İkinci Abdülhamid Han efendimiz hazretleri tarafından yenilenmiş ve kapısı üzerine aşağıdaki tarih yazılmıştır:

*Bu câmi-i kudsî esâs nâr-ı kazâdan
nâgehân*

*Yanub bulunca indirâs hâtır-hazîn oldu
cihân*

*Şu köy Cenâb-ı Fâtih'e olmağla fethi fa-
tiha*

*Bu câygâh-ı râcihe vermişdi bu cami'le
sân*

*Çünkü yanub oldu harâb ihyâsına kıldı
şitâb*

*Sultân-ı Fârûkî-cenâb Abdülhamîd Hân-ı
zamân*

*Kıldıkca mü'minler namaz etdikce âşıklar
niyâz*

*Ömr-i hümayûnun dirâz kılsun Hudâ-yı
müsteân*

*Muhtar tes'îd eyledi târîh-i mu'cem söy-
ledi*

*Lûtf etdi tecdîd eyledi bu câmii şâh-ı
cihân*

1301

Anlamı:

*Bu kutsal cami aslında kaza ile ateşten
ansızın*

*Yanıp mahvolunca cihanın gönülleri hü-
zûnlendi*

*Şu köy Fatih cenaplarının fethine fatiha
okumakla*

*Bu makam bu camiye kıymetini vermiş-
ti şan*

*Çünkü yanıp harap oldu hemen ihyâsı-
nı istedi*

*Fârûkî-cenab (41) Sultan Abdülhamid
Han zamanında*

*Kıldıkça müminler namaz, ettikçe âşıkla-
rı niyaz*

*Allah'tan yardım bekleyen, Padişahın
ömrü uzasın*

*Muhtar kutladı, noktalı harflerle tarihini
söyledi*

*Cihan şahi lutf etti bu camiye canlandırdı
1883*

(41) Fârûkî-cenab: Hz. Ömer ve adale-
tine mensup.

Caminin karşısında bulunan okulu Yâsemîn isminde hayır sahibi bir hanım yaptırmıştır. Kendisi de orada gömülmüştür. Çarşı içinde bulunan Çifte Hamam günümüzde kullanılmamakta-

Anadolu Hisarı Camisi.

dır. Kanlıca'da bulunan tek hamam ve Hisar'ın Pazar Kayığı (42) bu hanımın vakfidir.

(42) Pazar Kayığı: Daha önce anlatıldığı gibi, Civarda oturan halkın İstanbul'a gidip gelebilmesi için, o semte bağlı olarak bulundurulmuş yelkenli veya kürekli kayık.

Muvakkıthâne'ye bitişik dört musluklu olan su haznesi 1894 yılında Zağralı Mustafa Ağa tarafından hayır için yapılmıştır.

Yukarıda belirtilen mescit Kadı Beyzavî Tefsiri'ne şerh yazmış olan Amasyalı Sinânettî Yusuf Efendi tarafından yaptırılmıştır. Bu kişi 93 yaşında

vefât edip Yayla Camisi olarak tanınan kendi hayır eseri olan caminin haziresinde gömülmüştür.

Bu mescit, Âdile Sultan hazretlerinin merhum temiz kızkardeşi sultan tarafından yenilenerek tamir edilmiştir.

Kalenin meydanında bir namazgâh vardır. Kanlıca ile Hisar arasında ve Bahayî Körfezi yakınında gene merhûm Sinânettî Efendi hazretleri tarafından yaptırılmış bir mescit bulunur. Bu mescitin günümüzde yalnızca harabesi görülmektedir.

Bu körfezde [Mîr-âbâd] isminde bir gezinti yeri vardır ki Sultan Birinci Mahmud Han zamanında itibar gören bir yer olduğundan kendileri ve ondan sonra

Kanlıca Camisi.

da saltanatın süsü şanı büyük, yüce padişahın da ara sıra gelmelerine neden olmuştur. Burasının arkasında olan dağın zirvesi [Kavacık] adı ile bilinen bir mesiredir. Ayazma'daki çeşme 1711'de hayrat edilmiştir. Üzerinde bir besmele-i şerif yazılıdır.

Burada Gömülü Tanınmış Kişiler

Mustafa bin Yusuf - Yazısı güzel bir hattattır. 1674 yılında ölmüş ve Hisar kabristanına gömülmüştür.

Emin Mehmed Efendi - Bursalı Musa Efendi'nin oğludur. Medrese hocası ve molla oldu. Daha sonra yaşlanıp emekli olduğunda Anadolu Hisarı'nda oturmuştur. 1665'de ölmüştür. Yaşı 70'i geçmiş ateşli bir dili olan bir şairdi.

Kanlıca

Kanlıca, Saray Burnu'ndan 5,8 mil uzaklıkta ve Anadolu kıyısında bir yerleşim yeri olup, Rumeli kıyısında bulunan Boyacı Köy ve Emirgan'ın karşısındadır. Kanlıca ile Boyacı Köy arasındaki Boğaz'ın genişliği 900 metre kadardır.

Burası güneyden kuzeye doğru uzanan bir dış-bükey sahil ile sınırlı olduğu gibi güneyinde Kanlıca Körfezi veya Körfez adında bir koy bulunur ki burası, Bülbül Deresi adında ve 1900 metre uzunluğunda bir dere yolu ile sonlandırılır.

Burayı kuşatan etekler, tıpkı Anadolu Hisarı tepelerinin etekleri gibi ağaçlık ve şirin manzaralıdır.

Körfezden başlayarak Çubuklu bölgesine kadar olan sahil en özenli ve zarif yalılarla örtülü ve süslenmiş olup gü-

neyden kuzeye doğru olan kıyı Kanlıca Burnu'ndan sonra bir dik açı oluşturarak batıdan doğuya uzanır ve bu yönde Çubuklu'ya ulaşır.

Burada bir cami ile bir hamam, bir medrese ve yakınında bir adet ilkokul ve mülkiye ortaokulu vardır. Cami, mekanı Cennet olsun Sultan Süleyman Han hazretlerinin padişahlığı zamanında Bağdat Valisi bulunan İskender Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Kapısı üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır:

*Kale Rıdvânü'l-ulâ târihihi
Kulnâ Bismillah-ül-rahmân-ül-rahîm
987*

Anlamı:

*Dedi birinci melek tarihini
Kulnâ Bismillah-ül-rahmân-ül-rahîm
1579*

Ceminin avlusunda üç tarafı pence-reli bir özel türbe içerisinde camiyi yaptırmış olan İskender Paşa ile oğlu Ahmed Paşa gömülmüştür. Mezar taşları tarihsizdir. Yalnız Gazî İskender Paşa ibaresi yazılıdır.

Caminin sağ tarafında Şeyhülislâm Yenişehirli Aptullah Efendi ile Üsküdar ilçesinden azledilmiş Bursalı Mehmed Emin Efendi gömülmüştür. Burasının Pazar Kayığı caminin vakfidir.

Burası ile Çubuklu arasında eski Maliye Nazırı Mahmud Paşa'nın yalılarının yanında bulunan çeşme üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır:

*Kevser getirdi hem-nâm Haydar
Hoşnûdu olsun âl-i Peyamber
Ser-berberidir şâh-ı cihânın
Selmân-sadâkat ol pâk-gevher
Yapdı Çubuklu râhında çeşme
Bâr-âver oldu ser huşk-u her ter
İhsânı akdi şimdi bu suya
Devletle bârî kılson muammer
Dil-cû değil mi târîh-i İzzet
Ayn-i Âlî'dir iç hemçü Kevser
1238*

Anlamı:

*Adaşı Haydar Kevser'i getirdi
Memnun olsun yüce Peygamber
Cihan şahının baş berberidir
Huzurlu, sadıktır o aslı temiz
Yaptı Çubuklu yoluna çeşme
Yararlı oldu kuru yeri sulamaya
Kararı ihsandı şimdi suya
Allah saadetle ömrünü sürdürsün
İzzet tarihi gönül açan değil mi
Yüce kaynaktır Kevser gibi iç onu
1822*

Burada Nakşibendi Tarikatından Şeyh Atâullah Efendi Dergahı vardır.

Burada Gömülü Tanınmış Kişiler

İskender Paşa - Bostancıbaşı ve azledildikten sonra kapıcıbaşı oldu. 1514'de

yeniçeri ağası olup daha sonra vezir oldu. 1549'da Mısır Valisi olup sonra 1552'de Budin Valisi olmuştur. 1558'de gene azledilerek Anadolu Valisi olmuştur. 1560'da padişah hazretleri [Sigetvar]'a gittiğinde İstanbul kaymakamı oldu. Ordu geri döndüğünde Kıbrıs'ta Magosa'nın fethi ile görevlendirildi. Fetihden iki gün sonra göğüs hastalığından vefât etti. Kanlıca camisine gömüldü. Oğlu Mehmed Paşa'dır.

İskender Paşa - Çerkez olup Kabartay neslindedir. Diyarbakır Valisi Hüseyin Paşa'nın kölesidir. Eğitim görüp yükselerek kapıcıbaşı ve sonra çavuşbaşı ve azledildikten sonra Halep defterdarı olmuştur. Daha sonra Anadolu defterdarı oldu. 1548'de Van Kalesi'nde kalmaktan çekinildiğinden kimse talip olmamışken o kendi isteğiyle hizmeti kabul etmiştir. Beylerbeyilik Pâyesiyle kalıp İranlılar'a çok hasar verdirmiştir. Buradan Erzurum beylerbeyi olup İran şâhının oğlunu hezimete uğratmıştır. 1551'de Diyarbakır Valisi 1564'de aziledilerek 1566'da Bağdat Valisi olmuş ve Araplara boyun eğdirmiştir. 1569'da ölmüş ve Kanlıca camisine gömülmüştür. Cami yanında medrese, okul, hamam, yaptırmıştır. Akıllı, bilgili, yetkin, makul, adil, yiğit idi. Oğlu Ahmed Paşa'dır. Onun Bağdat'ta da bir camisi vardır.

Abdullah Efendi - Yenişehirli'dir. Çatalcalı Ali Efendi soyundan olup medrese hocası ve Ocak 1706'da Halep ve Aralık 1712'de Bursa ve 1714'de Mora Ordu-suna kadı olup 1716'da kazasker oldu. Daha sonra Rumeli pâyesi verilip 1718'de şeyhülislâm oldu. 1730'da hacca gidip 1742'de geri dönerek Kanlıca'da yalısında oturdu. 1743'de vefet edip Kanlıca camisine gömüldü. Fıkıh okunmasından başka kitabının basılmasına izin veren bu kişidir. "Behcetü'l-fetâvâ"yı yazmıştır. Hanımı Afife Hanım, Hüseyin Paşa Mescidi'ne minber koydurmuştur.

Mehmed Emin Efendi - Aslen Bursalı olup 1762'de vefât ederek Kanlıca camisine gömülmüştür. Ölümüne [arzu'd-duâ (dua ister)] sözü ile târîh düşülmüştür. Merhumun bazı eserleri ve düzenlenmiş divanı ve şiirleri vardır. Şiirlerinden örnek olarak mübarek görerek şu beyti yazılmıştır:

*Her tıf-ı nev-âmûza gönül bağlama zinhâr
Aşk oğlan oyuncağı değildir sakın ey yâr*

Anlamı:

*Her acemi ufaklığa gönül bağlama sakın
Aşk çocuk oyuncağı değildir sakın ey sevgili*

Kendisi ermiş sayılan, asık yüzlü bir kişi olup mezarı bile duası kabul olunan olarak ün bulmuştur.

Gelecek Sayıda: Çubuklu

Eski İstanbul Abideleri ve Binaları

Şehrin Kuruluşundan Osmanlı Fethine Kadar

Yazan: Prof. Dr. Celal Esat Arseven
Günümüz Türkçesine Çeviren: H.Veysel Güteryüz

(Geçen Sayıdan Devam)

Manivra (*Magnaaura*) Sarayı

«Magna Aula» yani büyük avlu veya divanhane denilen bir saray ki buna Manivra (*Magnaaura*) bile denilirdi. Büyük Saray ile Ayasofya arasında ve Ogüsteon (*Augusteon*) (Ayasofya) meydanına bakıyordu. Burada imparatorlar elçileri kabul ederlerdi. Büyük Konstantin (*Konstantinos*) tarafından yaptırılan bu yapı bir orta alan ile iki kenar bölümden ibaret basilika şeklinde bir yapıydı. Orta alanın sonu yarım daire mihrap şeklinde olup bu kısmın katları üstünde imparatorun tahtı bulunurdu. Burasının iki tarafında birer sütun vardı ve bu sütunlara büyük ve süslü perdeler asılmıştı. Kenar bölümlerin üstünde saray kadınlarına özgü yükseltiler vardı. Tahtın bulunduğu sedirin iki tarafında iki ayakları üzerinde dirkilmiş yapay arslan olup bunlar gerektiğinde kullanılan bir makine ile arslan sesi çıkardıkları söylenmektedir.

Altın ve gümüşten süslü ağaçlar üzerinde yapay ve makineli kuşlar, tıpkı kuş sesi çıkararak öterlerdi. Buradaki resmî kabullerde geçen törenin acayipliği hakkında onuncu yüzyılda Bizans'a elçi olarak gönderilen Luitperand'ı (Luitprand) dinlemeli. Diyor ki: «İmparator tahtına oturmuştu. Yapay ve makineli arslanlar bağırmağa, kuşlar ötmeğe başladı. İmparatorun önünde yere eğildim ve törenin başlangıcı gereğince biraz bu durumda kaldıktan sonra gözlerimi kaldırdığım zaman imparatorla tahtının bir makine ile yukarıya ve yükseğe kaldırılmış

olduğunu gördüm.»

Manivra (*Magnaaura*) sarayının yerinde bugün Adliye Nezareti vardır. Eskiden üniversite olması için yapılan bu binanın temelleri kazılırken yani 1847 yılında üç metre kadar derinlikte eski zamana ait taşlar ve «Krizostom (*Chrysostomu*)»'un kin ve gazabına uğrayan imparatoriçe Evdoksiya'nın (*Eudokia*) haykelinin tabanı bulunmuş ve müzeye götürülmüştür.

Bu sarayın yanında basilika veya senato denilen saray bulunurdu. Mösyö Labart'a (*Labarte*) göre Ogüsteon (*Augusteon*) meydanına olan kapısı altı adet mermer sütuna sahipti.

Vlagerna (*Blakhernae*) Sarayı

İkinci Teodos Bizans şehrini büyütme için surları inşa ettirdiği zaman şehrin hâricinde şimal-i garbî cihetinde Halic'e nâzır tepede Vlagerna Sarayı nâmıyla yine bu isimde bir saray vardı. İmparatorlar ava gitdikleri vakit ve ba'zen yazın bu saraya gelirler ve hatta birkaç gün ikamet dahi ederlerdi. Teodos surları yapıldığı zaman bu saray divarların hâricinde kaldı. Ancak iki asır sonra bu sarayın civarı kalabalıklaşınca İmparator Herakliyus (Herakleios) (İraklı) tarafından Vlagerna (*Blakhernae*) divarları yapıldı ve bu saray güçlendirildi.

Mösyö Şalomberjer'e (*Schlumberger*) göre Herakliyus (*Herakleios*) duvarları yapıldıktan sonra arkada artık temelsiz kalan Teodos (*Theodosios*) duvarları yıkılmıştır.

Vlagerna (*Blakhernae*) sarayı ilk olarak imparator Anastas (*Anastasios*) (491–518) tarafından yapılmış uzun bir süre imparatorlara gezinti yeri olmuş ve daha sonra ek yapılarla genişletilerek 300.000 metrekareye kadar bir alanı kapsamıştır. Yani Eğrikapı ile Vlagerna (*Blakhernae*) Ayazması arasındaki kısmı tümüyle işkâl etmiştir.

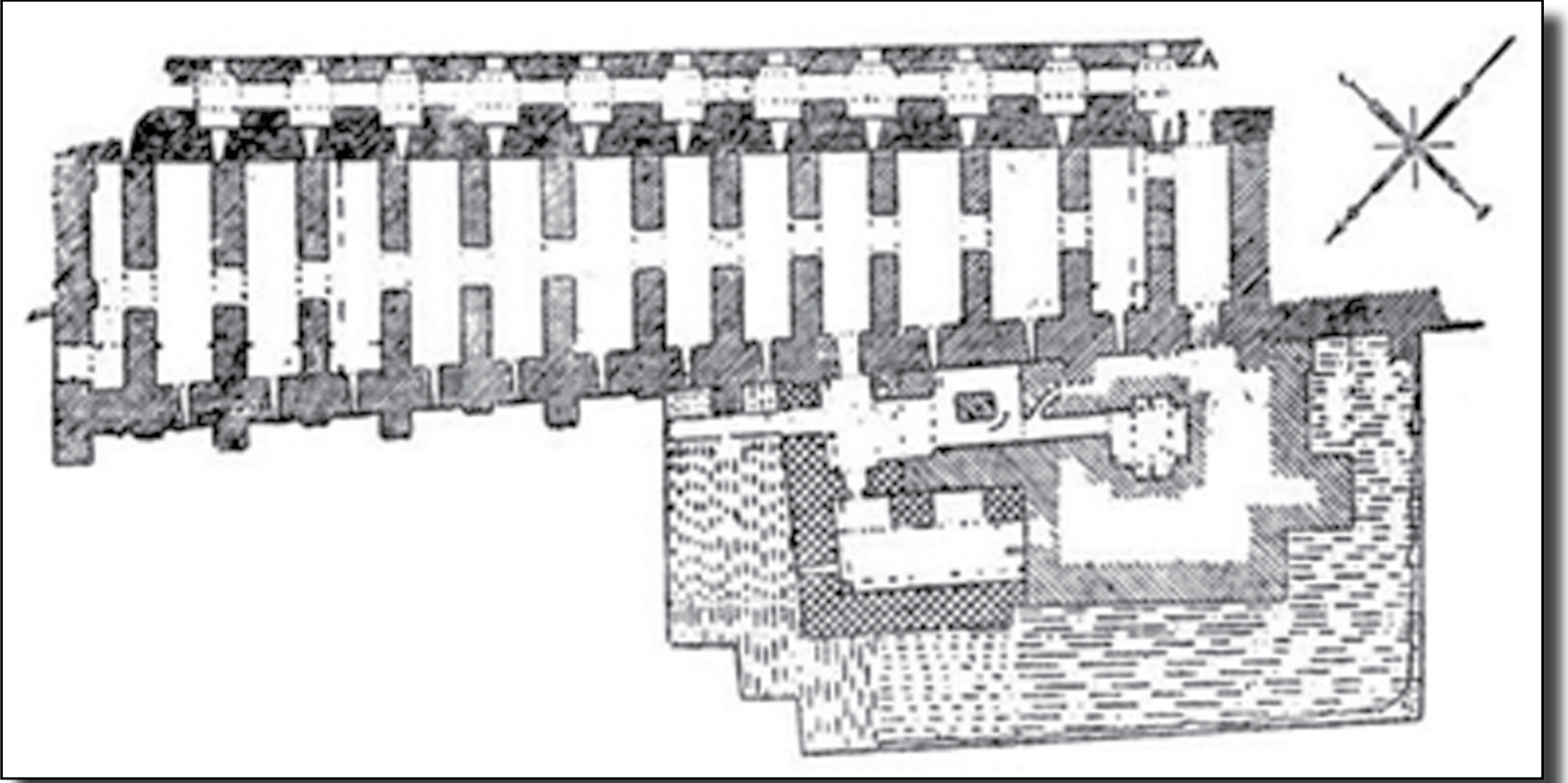
İmparator Birinci Manuel Komnenos 1143 yılında Büyük Saray'ı tümüyle bırakarak, olası ki tahttan indirilen hakanın tıpkı Yıldız'a çekilmesi ve şehrin merkezinden uzaklaşarak, aynı zamanda surların tetikte bulundurulması gibi bir düşünce ile sürekli olarak bu sarayda oturması üzerine Vlagerna (*Blakhernae*) Sarayı gitgide önem kazanmıştır.

Surlarla çevrili olan sarayı içi bir çok geniş bahçeleri, sütunlu ve koridorlu avluları, imparatora ve hareme özgü bölümleri, muhafız kışlalarını, çeşitli kilise ve ayazmaları içeriyordu. İmparator Moris (*Mavrikios*) tarafından 586 yılında yapılan «Karyen (*Karien*)» koridorunun kalıntıları günümüzde Ayvansaray kapısının doğu tarafında görülmektedir. Burası çevresi sütunlarla süslenmiş bir avlu olup buradan saraya girilirdi. Sarayın içerdiği yapıların tümü sanki bir mahalle oluştururdu ki bu mahalleye yazarlar «yaldızlı kiremitler» derlerdi. Günümüzde yalnızca dış duvarlarla içinde bazı duvar harabelerinden başka bir şey görülüyor. Bu sarayın bulunduğu yerde arazi eğit olduğundan birçok dayanak duvarları ile kemerler yapılmış ve bun-

Anemas hapishaneleri.

olduğunu belirten taş döşemeler vardır. Güney duvarı üstündeki pencereden surun devriye yolna çıkılır. Haliç tarafındaki pencereden Anemas kulesinin üstüne geçilir. Bu kuleye Anemas denilmesi İmparator Aleksı Komnenen (**Aleksios Komnenos**) zamanında gerek kırallarından birinin oğlu olan «Mihal Anemas (**Mikhail Anemas**)»'ın bu kulede hapsedilmiş olmasındandır. Bu iki kule daha sonra birbirleriyle birleştirilmiştir. Anemas kulesinin altında meşhur «Anemas» zindanları vardır. Yakın zamanlarda Doktor Paspatis (**Pashates**)

Anemas hapishanelerinin içi (Millingen'in eserinden).

tarafından keşfolunan bu hapishaneler buna benzeyen zindanlara oranla en iyi korunmuşlarındandır.

Bu hapishaneleri gezmek biraz zordur. Çünkü çoğunun kemerleri yıkılmış ve delikler oluşmuştur. Hapishanelere Anemas kulesinin dibinde kemerli bir kapıdan girilir. On metre kadar ileride dar ve alçak bir yoldan geçerek üstü kemerli küçük ve karanlık bir sofaya gelinir. Küçük bir kapıdan sağa girilince yukarıdan az bir ışık alan kemerli bir yol sağa doğru diğer bir galeriye ulaşır.

Kulenin üst katına bir merdivenle çıkılır. Orası 10 metre genişliğinde, 12 metre uzunluğunda ve 7 metre yüksekliğinde bir odadır. Kemerli dar bir pencereden ışık alır. Merdiven kulenin tepesine kadar çıkar. Girişindeki

odanın solunda küçük bir giriş yerinden hapishane hücrelerine gidilir. Günümüzde atmış metre kadar uzunluğunda olan bu yapı, çok harap bir durumdadır. Eskiden burası iki kattı. Her katta 1,75 metre genişliğinde bir koridorun üstünde bir sıra halinde küçük hücreler bulunuyordu.

Gelecek Sayıda:
Konstantin Porfirogenitos
(Konstantinos Porphyrogenetos)
41 Sarayı